Anul XXI, nr. 4 (239), aprilie 2023 Preț 5 lei

Nord Literar®

Revistă de cultură editată cu sprijinul financiar al Consiliului Județean Maramureș. Apare sub egida Uniunii Scriitorilor din România.

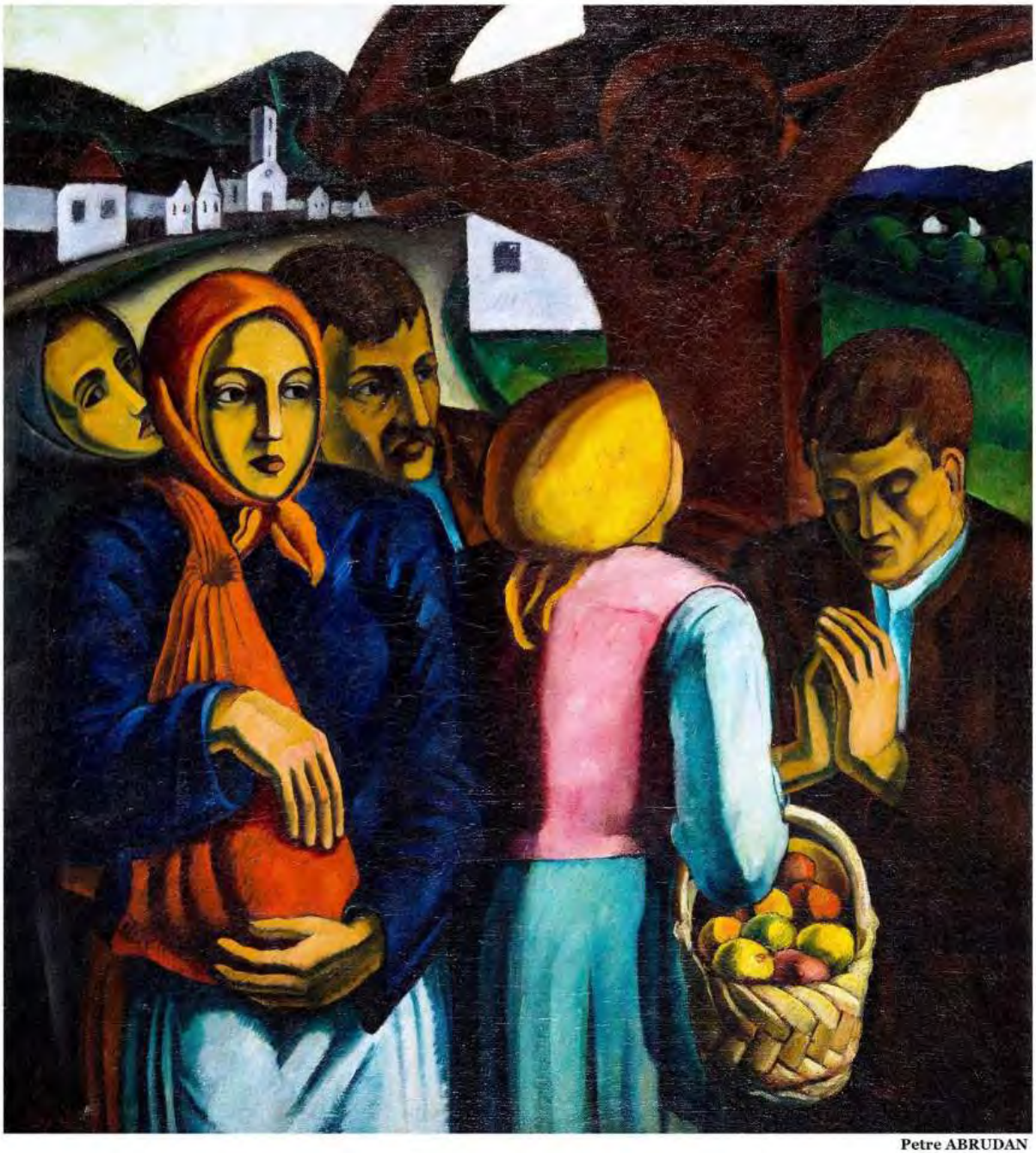

Petre ABRUDAN

SUMAR

• **Gheorghe PÂRJA**: *Poemul lunii; Pe simezele cuvântului* (p. 2) • **Irina PETRAȘ**: *Răspunsuri/răspunderi* (p. 3) • **Horia BĂDESCU**: *Vorbire, spaimă de singurătate*; **Mircea MUTHU**: *Dalta și condeiul* (p. 4) • **Delia MUNTEAN**: *„Stângul după dreptul, dreptul după stângul"* (p. 5) • **Daniela SITAR-TĂUT**: *In memoriam Niculae Gheran* (p. 6) • **Eugen URICARU**: *Poeme* (p. 7) • **Ovidiu PECICAN**: *Florin Bălănescu și receptarea unui roman-parabolă* (p. 8) • **Mircea POPA**: *Critica păsărească* (p. 9) • **Dana BUZURA-GAGNIUC**: *Două sărbători sub semnul Nordului: „Ziua Internațională a Francofoniei" și „Ziua Internațională a Poeziei"; Nichita – 90; „Capriciile tăcerii" lui Gheorghe Vidican* (p. 10) • **Gheorghe PÂRJA**: *Scriitorii în cetate* (p. 11) • **Gheorghe PÂRJA** în dialog cu **Arcadie SUCEVEANU**: *„Maramureșul era pentru noi un spațiu aproape mitic"* (p. 12-13) • **Constantin CUBLEȘAN**: *„Eu locuiesc într-un crin"*; **Raluca HĂȘMĂȘAN**: *Gânduri... pe cărările poeziei* (p. 14) • **Terezia FILIP**: *Tumultul existențial și liric al unui poet basarabean* (p. 16) • **Ștefan CĂMĂRAȘU, George NICOARĂ**: *Poezii* (p. 16, 17) • **Nicolae GOJA**: *Mărturisiri aproape eroice din studența lui Nicolae Iuga* (p. 18) • **Dalina BĂDESCU**: *Virgil Preda vs Iepurașul de Paște*; **Lucian PERȚA**: *Parodie* (p. 19) • **Amina SAÏD** – *versuri* traduse de **Ion CRISTOFOR** (p. 20)

POEMUL LUNII

Gheorghe PÂRJA

Ziua frunzei de nuc

Ziua aceea era dăruită
frunzei de nuc
Luminii de seară când
apar aricii
Văduvei în doliu ce luminează umbra
Casei de lemn retrase în fotografii.
Ziua aceea solemnă ca un butuc de arin
Mi-a adus oaspeţi cu mâini aspre
Învăţau să repare cerul cu un cleşte
În care pocneau alunele fierbinţi
Veverițe și păsări de departe
Viespi închiriate de la îngeri
Bufniţa din visul călătorului
Locuiau în ziua melancoliei
De cine îţi este dor, omule,
Mă întreabă păianjenul
În timp ce lucra la pânza zilei
Ca răspuns a început ploaia
Ce a șters toate întâmplările
Din ziua dăruită frunzei de nuc.

CĂRŢI ŞI REVISTE PRIMITE LA REDACŢIE

CĂRŢI:

- Ovidiu Pecican, *Românii – stigmat etnic, patrii imaginare: o căutare istorică*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2022;
- Horia Bădescu, *Rana ascunsă a fiecărei zile*, versuri, postfaţă de Răzvan Voncu, Editura Şcoala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2023;
- Doina Uricariu, *Vindecările. Opera poetică*, vol. I, vol. II, ediţie realizată de Doina Uricariu şi Daniel Corbu, Editura Princeps Multimedia Iaşi, 2022;
- Doina Uricariu, *Un fruct de hârtie, 111 poeme*, antologarea poeziilor, prefaţa şi selecţia referinţelor critice de Delia Muntean, „Itinerar biobibliografic" de Doina Uricariu, Editura Princeps Multimedia, Iaşi, 2023;
- Monica Pillat, *Somnul de taină*, Editura Spandugino, Bucureşti, 2023;
- Viorel Mureşan, *Poarta de fildeş, însemnări de cronicar*, Editura Caiete Silvane, Zalău, 2023;
- Viorel Mureşan, *Monede de aur*, Editura Caiete Silvane, Zalău, 2023;
- Dan Rotaru, *Uimiri*, Editura Alana, Slatina, 2022;
- Nicolae Silade, *Eon (un fel de antologie)*, Editura Brumar, Timişoara, 2023;
- Lucia Bibart, *Timpul sparge clepsidra*, poezie, Editura Neuma, Apahida, 2022.

REVISTE:

- *România literară*, nr. 15, 16/ aprilie 2023, Bucureşti;
- *Discobolul*, nr. 301-302-303 / ian.-febr.-mar. 2023, Alba Iulia;
- *Tribuna*, nr. 494, 495 / aprilie 2023, Cluj-Napoca;
- *Acolada*, nr. 3 / martie 2023, Satu Mare;
- *Convorbiri literare*, nr. 4 / aprilie 2023, Iaşi;
- *Orizont*, nr. 3 / martie 2023, Timişoara;
- *Litere*, nr. 3 / martie 2023, Târgovişte;
- *Caiete Silvane*, nr. 4 / aprilie 2023, Zalău;
- *Steaua*, nr. 3 / martie 2023, Cluj-Napoca;
- *Archeus*, nr. 18 / 2022, Baia Mare;
- *Conexiuni*, nr. 1 / 2022-2023, Bistriţa;
- *Mărturii maramureşene*, nr. 12-13 / 2022, Baia Mare;
- *Lumina credinţei*, nr. 1 / martie 2023, Baia Mare;
- *Sintagme codrene*, nr. 18 / ian.-febr.-mar. 2023, Baia Mare.

PE SIMEZELE CUVÂNTULUI

Götz Béla Ernö

Am întârziat la întâlnirea cu fabuloasa lumină a culorilor şi a liniilor metafizice ale pictorului, graficianului şi scenografului Vasile Jurje. Încet, încet mi-am apropiat universul plastic al unui artist cu o notă particulară. Umbra involuntară a necunoaşterii mele a început să dispară şi să se arate în toată frumuseţea profilul unui creator polivalent, ziditor de noutăţi pe mai multe paliere ale artei. Domină cu izbânzile dumisale trei domenii care l-au consacrat: scena, simeza şi cartea. Scena, deoarece profesia de scenograf, care l-a purtat prin mai multe teatre din ţară, a onorat-o cu multă iscusinţă. Că a fi scenograf într-un teatru, aprecia criticul literar Ion Papuc, presupune o vastă cultură, o erudiţie a diverselor epoci istorice şi o cunoaştere amplă a vieţii. Condiţii pe care scenograful Vasile Jurje le-a împlinit lăsând o urmă care-i poartă numele în domeniul artei teatrului.

Ca artist plastic, este partea personalităţii care îl aşază printre maeştrii penelului şi ai graficii din ultimele decenii. S-a spus despre autor că se află într-o continuă duplicitate. Dacă şi-a instaurat o bună parte a vieţii în lumea mirifică a teatrului, pictura l-a însoţit până în ziua de astăzi. Mai nou, l-am descoperit pe artistul Vasile Jurje în lumea cuvântului. Ca autor al unor cărţi exemplare. Colţul de stâncă agăţat de şevalet a prins grai, o altă călătorie spre descifrarea lumii.

În ultimii ani, Vasile Jurje ne-a dăruit câteva cărţi remarcabile. Da, *Ut pictura poesis!* Pentru artistul polivalent, cu reşedinţă de Cicârlău, fabuloasa lume a satului i-a fost un îmbold pentru o imaginaţie provocatoare. Mi-am dat seama că pentru el scrisul a fost o armată de rezervă, bine instruită, care a fost chemată pe tărâmul estetic când a fost nevoie de o victorie certă. Iar autorul nostru a învins şi în scris. S-a bucurat, pe bună dreptate, de aprecierile confraţilor. Şi ale cititorilor.

Dacă teatrul este oglinda firii, epicul este puterea realităţii. Aceea trăită, dar mai ales cea imaginară. Când Vasile Jurje a conceput o lume nouă, cea a simezei cuvântului, o sintagmă în care l-am regăsit, a pornit de la universul trăit, povestit şi poate închipuit. Criticul Ion Papuc, o autoritate în observarea lumii literare, îl decupează cu argumente din rândul autorilor deschizători de drum. Epica fantastică a autorului nostru este apropiată, fără emoţie, de cea a lui Vasile Voiculescu. Se încumetă criticul să facă trimiteri şi la proza lui Mircea Eliade. Dar, mai sigur, Vasile Jurje descinde din prozatorul Pavel Dan.

În data de 20 aprilie, la Biblioteca Judeţeană „Petre Dulfu" din Baia Mare, a avut loc o triplă lansare de carte: *Monolog după o cortină*, *Călător în alte lumi* şi *Moara pisicii albe*. Autor Vasile Jurje. Cu această ocazie, autorul a organizat şi o expoziţie de pictură, cu lucrări din ultima perioadă de creaţie.

Gheorghe PÂRJA

RĂSPUNSURI / RĂSPUNDERI

Irina PETRAŞ

De-a lungul vremii, mi s-au adresat nenumărate *întrebări* prin interviuri ori anchete şi chestionare. Am ales să selectez *răspunsurile* mele, nu atât la temele, cât la subtemele vieţii mele de muritoare, cititoare, scriitoare. Le numesc ***răspunderi*** fiindcă aşa aş fi vrut să fie perechea de infinitive româneşti: *întrebare* şi *răspundere*, cu infinitive lungi care asumă o lucrare lansată de un verb pentru a se aşeza într-un substantiv al responsabilităţii, deschis remanierilor; fiindcă totul se leagă de tot, într-o ţesătură cu înţelesuri infinite. Divagările mele nu speră să schimbe lumea. Chiar dacă sună uneori apodictic, ele s-au ivit din bogata nesiguranţă a trecerii prin lume, din efortul anume al unei situări marginale de unde lucrurile se văd, adesea, mai bine, fără inflamări şi entuziasme vane.

Înainte de a transcrie primul episod al serialului meu, introduc un

Prolog aniversar

Aşadar, două decenii de *Nord Literar*! Încă din iunie 2003, la apariţia primului număr, revista îşi enunţa programul pornind de la o zestre asumată cu aplomb şi responsabilitate – complexa „viaţă spirituală a unui topos încărcat de tradiţii milenare". Ţintele de atins: „să reflecte valorile majore", „să supravieţuiască cât mai mult timp" şi „să contribuie din plin la stimularea vieţii culturale maramureşene". Cu o echipă redacţională suferind modificări firești de-a lungul anilor, pariind pe tradiţie şi deschisă inovărilor cu miez, revista *Nord Literar* ilustrează, elegant şi sobru, nu accidente şi incidente din viaţa literară, fie ele oricât de spectaculoase, ci substanţa durabilă a evenimentelor literar-culturale. Cu o delimitare netă, neşovăielnică a teritoriului, secondată de o dorinţă bine asistată de a fi în rând cu Lumea mare şi cu exigenţele ei, revista are ceva din porţile maramureşene, cu horbota lor înălţând coloane de înşelătoare fragilitate, deschise larg spre lume, dar ştiind să-şi păstreze autonomia şi singularitatea.

Cum spuneam altă dată, cu oamenii Nordului (şi literar!) nu-i de glumit când e vorba despre tradiţie, istorie, neam, rost şi dreaptă judecată, dar poţi râde alături de ei din toată inima când mărunte inerţii dau peste cap lina curgere a zilei. Sunt oameni de cuvânt, nu de vorbă goală. Urez, aşadar, revistei viaţă lungă, multe *cuvinte potrivite* şi o tot mai de neocolit prezenţă în peisajul cultural românesc.

Răspunderi (1)

Absolut. Obiecţia că un enunţ precum „totul e relativ" poate fi adevărat doar dacă e... „absolut" îmi pare mai degrabă o glumă. Nici măcar ideea că totul depinde de tot nu e absolută, e doar cea mai „adevărată" privire la care s-a ajuns lăsând treptat în urmă dogmatisme de tot felul. Ea nu exclude nicidecum posibilitatea unei răzgândiri viitoare, semn inconfundabil al viului.

Există o ***disciplină a spunerii*** fără de care societatea devine irespirabilă şi de nelocuit. Libertatea cuvântului, vorba lui Mark Twain, se cuvine dublată de înţelepciunea de a o folosi cu rezerve. Nu tot ce-ţi trece prin cap trebuie să devină, de îndată, rostire cu voce tare. Între oameni sunt mereu lucruri care *se tac* – din delicateţe, din bun simţ, din discreţia elementară a convieţuirii, din respect pentru *privacy*. Nu sunt de partea celor care, de pildă, punând între paranteze *opera*, aleg să scotocească febril şi nerușinat în biografia intimă a unui scriitor. Între cei care se înţeleg şi se respectă se pot instala momente prelungi de tăcere, comuniunea înseamnă şi acest confort-al-tăcerii-împreună care lasă timp gândului să se aşeze.

Polemica e arta sau actul incitării la dispută ori controversă. Etimologia trimite la grecescul *polemikos* (πολεμικως), războinic, de război, dar şi pus pe harţă, ostil. La rândul lui, acesta derivă din verbul *pelemizein*, a scutura. În *Republica* lui Platon, Polemarchos e un fel de relansator al disputei etice, el „scutură" periodic vorbitorii silindu-i să diversifice argumentele *pro* şi *contra*. Tot el e numit, nu întâmplător, „moştenitor de vorbe". Ştie prea bine că un lucru nu e destul *să fie* adevărat, ci trebuie să fie şi *crezut* astfel. *Aici*, în zona credinţei (polemica e şi o ramură a teologiei!!) şi a încrederii (oarbe?) se mişcă totul. Polemica „pe bune" scoate din lâncezeală, desprăfuieşte, face posibil noul şi mai binele. Însă adevărul există mereu de ambele părţi, de toate părţile. Vechea poveste despre judecătorul cel înţelept care dă tuturor reclamanţilor dreptate nu-i proastă deloc.

În zona harţei-de-dragul-harţei, avem o bogată şi inepuizabilă tradiţie. Orice subiect e numai bun pentru o lungă, nervos-zburdalnică, picant-pestriţă „bătaie cu vorbe la şosea". Se ştie de la început că nu se va isprăvi nimic, căci nu e treabă, ci aflare în treabă. Totul se va încheia brusc, cum a şi început, ca un foc de paie. Nu are un sfârşit, o încheiere, o concluzie. Nici măcar o morală. Nu se schimbă şi nici nu se scutură nimic. Decât, cel mult, monotonia lenoasă a zilei. Vorbăria e înlocuitor perfect şi comod al faptei şi înfăptuirii. Fiecare ins „îşi dă cu părerea", îmbătat de propriile dezlănţuiri de cuvinte. Orice mişcare a celuilalt e întoarsă pe toate feţele, cântărită, suspectată de motive perverse. Cu ţâfnă şi ifose, *fapta* e făcută harcea-parcea. Şi de-ar fi să fie lăudabilă, bălăcăreala e mai tare.

Toate subiectele par la fel de (ne)importante, totul seamănă a mic scandal de mahala. A bârfă. A „molie din dantelă", cum numea G. Călinescu *elephantiasisul* epic din locurile în care nu se întâmplă nimic. Un loc în care nu se întâmplă nimic pare societatea românească de azi, lucru cu atât mai straniu cu cât schimbările sunt multe şi colorate. Poate nu şi destul de adânci. Asemenea plantelor care, în condiţii de imponderabilitate, nu mai ştiu să prindă rădăcini. Le lipseşte *gravitatea*! Temele/subiectele se sparg zgomotos, ca artificiile, îţi iau ochii şi te asurzesc câteva clipe, apoi nu mai rămâne nimic din ele. Îşi pierd cumva realitatea, par ivite anume din senin numai şi numai pentru a deveni nutreţ mediatic şi a cădea apoi în simpla, joasa anecdotă.

Singurătăţile s-au acutizat, iar solidarităţile sunt mai mereu „de avarie", pripite, nerumînate, efemere. Ca-ntr-un film cu Buster Keaton, breasla se tot regrupează mecanic în coloane de câte doi, de câte şase, înaintând ca-n tabloul orbilor lui Brueghel. Atacurile pot ţâşni din cel mai albastru senin, calci mereu pe nisipuri mişcătoare. Oricum, cu gândul aţintit pe spaţiile de normalitate din lumea literară, refuz descrierea în negru smoală sau alb imaculat. Mă străduiesc să văd lucrurile în toată complexitatea lor umană de griuri. Îmi nuanţez poziţia, atentă la *dosarul* întreg. Încerc să ajung la *mintea de pe urmă* – aceea care numără până la zece înainte de a da un verdict –, chiar dacă ezitarea îmi poate fi luată în nume de rău. Fiecare om are dreptatea lui, de multe ori neîngăduitoare cu dreptatea celuilalt. Dar, de vreme ce încă mai trăim şi suntem mulţi pe acest pământ, e limpede că s-au găsit mereu soluţii de convieţuire. Pe acestea le caut. Plaja de relaţii interumane e imensă. Nu mușamalizare a răului se numeşte reacţia mea şi nici indiferenţă. Relele din jur îmi tulbură adesea zilele şi nopţile, dar am constatat şi că zâmbetul meu în vremuri de criză le atenuează efectul şi, nu de puţine ori, are bune urmări asupra tensiunilor din jur.

Nu am ajuns într-un stadiu de dezvoltare a societăţii româneşti în care produsele culturale să intre firesc în lista de priorităţi a cetăţeanului. Totuşi, înclin să cred că toate proiectele în care ne angajăm ar putea merge mai bine dacă am re-construi împreună spiritul comunitar. O asumare a apartenenţei la un timp şi la un loc, alături de încrederea că şi de tine depinde calitatea lor. Cred, cu încăpăţânare şi o doză de naivitate, în forţa **bunei vecinătăţi**. Dacă suntem în stare să ne bucurăm de frumuseţea unei pagini de carte în singurătatea ungherului nostru de cititori, de ce să nu privim cu o doză de simpatie „din oficiu" pe scriitorul de alături? Dacă stăm ore şi zile în şir pentru a şlefui fraza din cărţile personale, de ce nu lucrăm tot astfel când e vorba de a şlefui relaţia noastră cu ceilalţi scriitori? Ştiu că scandalul aduce *rating*, dar de ce n-am obişnui publicul cu bucuria noastră de a număra lucruri bune, cu exerciţiile noastre de admiraţie, atâtea câte sunt? Chiar dacă asta nu ne va pune sub mari reflectoare, s-ar putea să accedem la o mai bună, durabilă lumină.

Hacker Maria

VORBIRE, SPAIMĂ DE SINGURĂTATE

Horia BĂDESCU

Scriam cândva că nu numai veşnicia, ci şi cumineţenia, adică averea de minte, de înţelepciune, aparţin Satului. Constatarea nu e o exagerare. Ea poate fi dovedită oricând, cu argumente dintre cele mai serioase. Mai ales cu acelea pe care, amintindu-ni-le tot mai greu în „benefícul" proces de globalizare (şi) a limbajului, le pomenim cu numele de „ziceri"!

Fără îndoială că zicerile acestea, vorbirile acestea despre lume şi viaţă, nu au nici rigori carteziene, nici abstracţiuni anglo-saxone, poate nici weltanschaung nemţesc. Deşi... Mai degrabă un fior al atingerii de sacralitatea logosului, o înminunare a gândului, adică o coparticipare la minunea cunoaşterii. Care minune nu e nimic altceva decât vorbirea despre moarte şi nemoarte, adică despre viaţă.

Valoarea acestei „vorbiri" care, evident, n-are nimic comun cu vorbăria noastră cea de toate zilele, cu iarmarocul trăncănelii, stă cuprinsă în reprosul adresat celui ce a vegheat la căpătâiul unui muribund, atunci când moartea s-a aşezat în acesta: „De ce nu l-ai ţinut de vorbă!" Adică de ce nu l-ai ajutat să fie încă *în* şi *întru* cuvânt, *în* şi *întru* ceea ce face lumea să existe.

Aşa după cum tot ţăranul – ţăranul, adică cel de-o fiinţă cu ţara, nu fermierul sosit la noi de pe alte meleaguri – aflat, spre nenorocirea sa şi a lor săi, fără de urmaşi, va conchide într-o sfâşietoare zicere: „Am închis poarta neamului!". Poarta dinspre neam spre lume şi dinspre lume spre neam.

Gramaticile spun că diateza reflexivă e diateza implicării. Aşa stând lucrurile, subordonând acesteia actul gândirii, limba română vorbeşte despre un alt fel de implicare a omului întru Fiinţă. Francezul spune *Je pense* (gândesc), niciodată *Je me pense* (mă gândesc), aşa cum spune îndeobşte românul: „Mă gândesc!". Mă aflu dimpreună cu gândul meu în lumea pe care o gândesc. Mă aflu gândit de mine însumi odată cu ea. Ori cum zice mult mai exact ţăranul: „Sunt gândit!".

Ce putere de înţelegere a fiinţei cuvântului! Ce stil! Sunt gândit de gândul meu. Mă aflu întru lămurirea de mine, adică îmi caut lamura, partea pură din sinea mea, aşa cum metalul pur se alege de zgură. Gândul meu: sinele meu îmi lămureşte sinea!

Şi încă: sunt gândit pentru că gândul meu are în el şi acel gând universal în care suntem gândiţi cu toţii.

E atâta coborâre în Fiinţă în aceste două cuvinte, încât *mă gândesc* cu sfială dacă se cuvine *a aminti* (a aduce spre minte) o zicere care *ar lămuri*, poate, nevoia scrierii acestui text, nevoia noastră de comunicare. Zicerea celui ce explica muierii sale de ce bea la crâşmă şi nu acasă, acolo unde şi el avea băutură din belşug: „Nu-i vorbită!". Ca şi cum i-ar fi spus: „Nu-i mărturisită! Nu-i ferită de spaime, de singurătate, de nefiinţă!".

DALTA ŞI CONDEIUL

Mircea MUTHU

„Numai proza se face atât de greu ca sculptura", în timp ce „pictura se face numai cu nervi, cu spirit, muşchii nu intră în efort", scria Ion Vlasiu (1908-1997) în paginile confesive din *Monolog asimetric* (1988), ce înglobează un număr de opt *Caiete* (27-34) aşternute pe hârtie la Bistra de Mureş şi Bucureşti. Paragraful citat reactualiza de fapt, în lumea părăsită de zei, „idealitatea absolută" în care mai credea Renaşterea lui Ficino şi osârdia neoplatonicului Michelangelo. Seria de *incompiuto* (opera nonfinită) a florentinului concretizată în Sculptura ce „scapă de angoase în timp ce Scrisul le adânceşte", iar sonetul sau madrigalul primesc adesea ancadramentul teoretic al unor *poietici*, în virtutea cărora literatura era văzută adesea în siajul creaţiei plastice. De altfel, referinţa constantă la veacurile trecute traversează jurnalele ce restituie spaţiul şi timpul unui artist care se considera câteodată total.

„Exerciţiul scrisului prelungit – mărturiseşte Vlasiu – îmi dă senzaţia unui tobogan care se produce cu un stilou şi cu hârtie", în vreme ce „mă atrage sculptura" pentru că „mă scapă de angoase", iar „scrisul le adânceşte" ca să precizeze, tot aici, funcţionalitatea hazardului obiectiv, intuită de altfel şi în jurnalele altor scriitori, la Rebreanu de pildă: astfel „aştepţi, scrii primul cuvânt, altul, te opreşti, ştergi, scrii altele, apoi uiţi de tine..." şi asta într-o deplină omologie cu munca plastică. Iată, citim tot în *Monolog asimetric* faptul că „scriind la întâmplare, am impresia că cioplesc într-un lemn noduros şi cu cât mă apropii de miez, descopăr carii mai multe". Astfel, *cartea*, respectiv *sculptura* din lemn, piatră sau metal spaţializează clipa suspendând-o între două goluri, în sensul că produsele artistice trebuie înţelese drept postularea fragilă a sinelui, adică *întrucât scriu să fac ceva şi cărţile* ce transmit gustul de cenuşă al neputinţei ultime. Pentru Ion Vlasiu, între cele două forme de exprimare – *plastică* şi *literară* – se instituie un *va et vient* perpetuu, cu toate că, teoretic vorbind, se optează pentru cea dintâi în acord cu fibra ţărănească din fiinţa artistului: „Nu am dreptul să trădez sculptura pentru nimic", citim într-o pagină din „romanul meu cotidian" intitulat *În spaţiu şi timp* (1970-1973). Pictura, scrisul şi dragostea, toate la un loc trebuie să le pună în sculptură. Opţiunea, afirmată fără echivoc, se sprijină de fapt pe o tipologie, doar schiţată, a *poesis*-ului: „Liniştea, împăcarea, pe care le am sculptând cred că vin din truda fizică. Pictura se face numai cu nervi, cu spirit, muşchii nu intră în efort". Mai mult, „neajunsul scrisului este că nu e o meserie, în sensul că nu intră în joc forţa musculară, mişcarea, efortul. Nu auzi! Oboseala scriitorului este pe creier, pe nervi, pe ochi, pe inimă, pe plămâni, pe rinichi, pe ficat", provocând, în final, afazia citită pe chipul unui Sadoveanu patriarhal, în vreme ce îi făcea acestuia portretul.

Astfel, *a ciopli, a modela, a sculpta* sunt procese şi cu finalitate terapeutică, în timp ce *scrisul/pictatul* adâncesc angoasele, în sensul că „te răscolesc fără să te oboseaască la limită". Materia impune până la urmă, în schimb cuvântul fură şi te antrenează într-un refugiu de fapt iluzoriu, de unde afirmaţia apodictică aproape: „Viciul cuvintelor într-un jurnal este ultima gratuitate în care nu consumăm neputinţa". Pentru artistul octogenar care trăieşte nostalgia trudei fizice relaţia dintre Literatură/Pictură şi Sculptură este înţeleasă ca subsumare sau, mai corect, un fel de apropriere a primelor tipuri de artă de sculptura inimaginabilă fără „un cadru spaţial". Altfel spus, statuarul lui Ion Vlasiu e încărcat de sens epic, preferinţele sale se îndreaptă spre eroul restituit ca sublimat mitologic (*Faust* ş.a.) ori istoric (*Ion Creangă povestind, Michelangelo* ş.a.). Ansamblurile de grup, precum *Horia, Cloşca şi Crişan*, transmit o *energeia* constitutivă de fapt *mythosului*, epicului. Pe de altă parte, artistul foloseşte o limbă aşa-zis sculpturală şi aceasta „fie că pictează, fie că narează în cuvinte" (Ion Frunzetti). Şi pentru marele florentin citat de Varchi, pictura trebuie să se îndrepte spre relief. Proza îl realizează şi ea graţie limbajului său preponderent referenţial, aceasta înscriindu-se, poate definitiv, în cultura de factură mimetică sau doar reprezentativă. Relieful presupune însă densitate şi aproximează construcţia, motivând aserţiunea celui care scrisese deja *Am plecat din sat*, anume că un roman de câteva sute de pagini e tot atât de greu de făcut ca un monument. Or, la fundamentul ambelor forme artistice se află „starea virtuală", sintetizatoare.

Plasticianul amendează nonfiguraţivul, ne propune în schimb să adâncim „problema materiei" până la „magia formei nemişcate" aproximată în lemn, bronz, ghips, roman sau piatră. Găsim, iată, motivaţia anterioară în volumul al treilea din *În spaţiu şi timp*: „Materia are o formă şi un conţinut pregnant, în chiar aspectul ei natural", de fapt o poziţie înrudită cu aceea susţinută de Cezanne despre materialitatea culorii. Literatul Vlasiu e marcat însă de opţiunea sculptorului: „Simt nevoia să scriu o frază substanţială, frumoasă şi nu reuşesc. Nu pot face trecerea de la starea vizuală la starea meditativă. Pictura exclude meditaţia? Nu, dar se materializează în culori, ritmuri, lumină... Scrisul are condiţiile lui, din care nu poate lipsi, totuşi, viziunea". Asemănător monumentului definitivat şi plasat în cadrul spaţial, „scrisul este un tipar în care cititorul primeşte, după un anumit timp, o formă" şi iată cum o exemplifică: „Cu Hemingway eu am fost toreador". Or, aproape identică este şi formularea lui Liviu Rebreanu pentru care, încă din 1938, „romanul dă vieţii un tipar care-i va cuprinde şi dinamismul şi fluiditatea". Astfel explicăm faptul că, în temeiul numitorului comun – *starea vizuală* –, între forma plastică şi cea literară nu există totuşi decât o diferenţă exterioară. Practica artistică reconfirmă în fond semnificaţia anticului *eidos* care, în concepţia lui Aristotel, trimite la două concepte astăzi separate – *forma* şi *specia*. Într-un mic articol intitulat *Ceva despre... forme*, publicat în 1939 în revista *Forme*, Mircea Djuvara observa, preluând oarecum formulările din estetica contemporană, că *forma* a ajuns să aibă înţelesul de esenţă a unui lucru. Intuitiv desigur, Ion Vlasiu exprimă aceeaşi idee: „Forma umană, forma estetică: treaptă prin care noi legăm materia de cultură, îi dăm sens istoric" (*În spaţiu şi timp*, vol II). Astfel, analogiile devin spectaculoase identităţi, totul există prin *formă – forma dat esse rei*, stabilea scolastica –, dar în sensul de *formă substanţială*. Aceasta învinge, tocmai de aceea, istoria, adică lanţul de vârste umane încremenite de memoria artelor. Spre exemplu, „cuvintele fixate în cărţi sunt ca grâul: pot înmuguri peste veacuri... Au trecut 2000 de ani, totuşi o marmură romană ne emoţionează chiar mai mult decât una cioplită acum...".

Omologia de esenţă a tiparelor plastice şi literare se explică şi prin adoptarea, de către Ion Vlasiu, a poeticii realiste. Or, adopţiunea a fost intermediată de robusteţea nativă, de sorginte transilvană a sculptorului care, în tradiţia stilizărilor folclorice, ştie aglutina *simbolicul* cu *tipologicul* în *Decebal* sau în acel *incompiuto* obsesiv care rămâne *Michelangelo*. Paginile de jurnal răspândite „în spaţiu şi timp" conştientizează aceste legături până la urmă osmotice între cele trei forme de artă, fiecare dintre acestea înălţându-se la reflectarea cognitivă a totalităţii lumii şi a istoriei: „Sculptez, scriu, pictez şi mă sinucid în fiecare zi o dată...".

Arthur Segal

„STÂNGUL DUPĂ DREPTUL, DREPTUL DUPĂ STÂNGUL”

Delia MUNTEAN

Creator al unui stil aparte și al unui univers epic pregnant recognoscibil, Marian Ilea își urmează cu fidelitate, de mai bine de două decenii, proiectul livresc personal. Tărâmurile pe care le consacră sunt Desiștea (Ieud, localitatea natală) și Medio Monte (orașul Baia Sprie, respectiv Felsőbánya sau Mittelstadt, în limbile maghiară și germană – unde locuiește din anii copilăriei), spații care, alături de Bucureștiul universitar, și-au pus amprenta asupra identității sale umane și artistice. Sunt două șantiere imense, cu o serie de lucrări încheiate – *Desiștea* (1990), *Desiștea, II*, (1996), *Povestiri din Medio Monte* (2000), *Casa din Piața Gorky* (2001), *Vacek* (2002), *Libertatea începe în șapte aprilie* (2004), *Povestiri cu noimă* (2006), *Înțeleptul* (2013), *Capra germană și gramofonul* (2014), *Amintiri din casa scării* (2014), *Cronicile de la Herina* (2015), *Gravimetrul* (2015), *Berăria Luther* (2015), *Grăsane făcând baie cu ușile larg deschise* (2017), *Nopțile din Mittelstadt* (2018), *Zeppelinul Piticului* (2018), *Acei minunați ani* (2020), *Crema de gălbenele și curcubeul: povestiri maramureșene* (2021), *Eoliana și ceasul solar* (2021) –, precum și cu proiecte în derulare, din care a publicat unele fragmente în presa culturală.

După cum observăm, scriitorul mereu descoperă vreun izbuc ce scoate din străfunduri cine știe ce seve musai de exploatat, energii întemeietoare de lumi și de sensuri așteptându-și dezlegarea. E limpede că sunt puse la treabă, pe lângă resursele prozatorului, și competențe ale jurnalistului: plăcerea de a scotoci prin documente uitate de timp și prin locuri mai puțin umblate, înțelegerea în profunzime a istoriei, dar și a contemporaneității, simțul observației, capacitatea de a relaționa cu oameni de toate soiurile și din diferite medii, încăpățânarea de a afla adevărul (sau dedesubturile), valorificarea subtilă a detaliului, jonglarea cu diverse registre ale limbii, cât și un fel de a spune care ține treaz cititorul, îl convinge.

Remarcăm totodată că, deși – la o privire de suprafață – scrierile sale etalează o oarecare independență, putând fi socotite creații de sine stătătoare, dezvoltă frecvente complicități, își transmit vibrații una alteia, propun ingenioase metamorfoze ale unor elemente sau le armonizează după alte criterii. Identificăm și tipuri umane itinerante, semn că nu li se isprăvește cu una, cu două povestea, că mai au ceva de spus: ele înseși ori alții despre ele.

Nuvela care se află acum în atenția noastră e intitulată *Huberta* și aparține ciclului dedicat Mittelstadt-ului. A fost publicată inițial în nr. 17/2021 al revistei *Archeus*, ediție îngrijită de Ioan Marchiș, care semnează deopotrivă ilustrația, și de Nicolae Scheianu. Ulterior, a apărut în deschiderea volumului *Eoliana și ceasul solar* din același an. Titlul narațiunii este dat de personajul feminin, în centru se află însă Paul Bekk, de 97 de ani, originar din Mittelstadt, fost diplomat. Acesta părăsește sanatoriul din Gyula, de teama infectării cu Covid-19 („Aici se scufundă corabia” – p. 14, ediția din *Archeus*), pentru a se retrage spre locurile natale. Suntem așadar în actualitate, mai precis: „E anul 2020, luna mai, ziua 28” (p. 13), în perioada pandemiei. (Criteriul jurnalistic al proximității spațio-temporale e, prin urmare, bifat.) Călătoria spre casă va fi exploatată de autor ca pretext al unor incursiuni în biografia pe care o brodează – aparent, din mers – în jurul protagonistului, dar mai ales pentru a evoca (pe alocuri, pentru *a invoca*) o epocă apusă, confruntând-o cu prezentul. În subtext, ne întâmpină trimiteri la aspecte precum raportul centru/margine, impactul ideologiilor, modul în care individul se acomodează vremilor, repercusiunile unor maladii contagioase asupra comunităților umane.

Alcătuită în manieră postmodernă, propunerea de existență a lui Marian Ilea (una verosimilă, dar care capătă consistență numai în interiorul cărții și grație limbajului) se naște/*se face înaintea noastră*, pe măsură ce avansăm în lecturarea ei. Ea ne este oferită pe bucăți mici, mai lesne comprehensibile, așa cum sunt îndeobște fragmentele/articolele din mass-media, care doar laolaltă contrurează o lume și moduri specifice de locuire. Depistăm inspirate intercalări de planuri (trecut/prezent, real/imaginar, aici/acolo, ficțiune/document), dilatări și contractări temporale, suprapuneri ale vocilor și ale variantelor stilistice, schimbări de atitudine (de la sobrietate la ironie și umor), prozatorul – contaminat, cum spuneam, de ipostaza de jurnalist – selectând dintre observațiile și impresiile sale „de teren” (cărora le adaugă capturi din cercetările arhivistice) episoade restrânse, amintiri, dări de dialog și mai ales de monolog, discursuri politice, superstiții, imagini, fărâme de gând – un fel de mostre de real pe care se grăbește să le noteze la cald, înainte de a se evapora. Între ele se propagă ecouri, sugerând rețele și permițând treptat constituirea unor noduri ce vor deveni repere pentru cititor. Unitățile textuale alternează cu goluri (existența însăși implicând întreruperi, tăceri, pauze de respirație), căci nu totul e relevant pentru cel care povestește, iar pe de altă parte, spațiile vide mențin în priză lectorul, nelăsându-l să lâncezească.

În ceea ce privește protagonistul, Paul Bekk, sesizăm că acesta nu se dovedește un individ ieșit din comun. Altfel spus, nu reprezintă, ca sursă de inspirație, o mină ce ar putea atrage succesul unei scrieri. Cu atât mai tentant este – credem – pentru un autor dispus a zdruncina canoane, a clătina rânduieli, hotărât să-și confecționeze o lume artistică numai a lui. Iar a converti prozaicul în ceva ieșit din comun îi pune realmente la încercare siguranța de sine și forța imaginativă. În paginile de început ale nuvelei, Paul (în Mittelstadt: Poli, Pavel, Paul) ne apare ca tipul de funcționar al imperiului (aflat acum în fază crepusculară) care aproape se confundă cu uniforma. Îi este suficient costumul de diplomat, „călcat la dungă”, ca să-i confere identitate, să-i asigure un rol precis, convenabil („De la șapte dimineața și până la opt și treizeci de minute, se ocupa cu respiratul. Apoi intra în clădirea ambasadei, răspundea la saluturi, se apuca de lucru. [...] N-avea mare lucru de făcut. Fiecare zi era la fel cu cea care fusese și cu cea care avea să vină” – p. 7; în textul original este utilizată grafia cu „î” din „i” – n.n., D.M.), proteguitor (e cunoscut în lumea bună, beneficiază de o garsonieră cu vedere spre Dunăre etc.). Nu-l incomodează rutina zilnică (plimbările, procurarea alimentelor ș.a.), încolonarea, devotamentul față de imperiu („stângul după dreptul, dreptul după stângul” – enunț-laitmotiv al textului, ce capătă pe traseu semnificații variate).

Laolaltă, acestea probabil îi atenuează durerea dezrădăcinării și îl ajută să supraviețuiască într-o lume străină, prea modernă și riguroasă, în care nu se regăsește („În marile magazine ale Budapestei, domnul Bekk a fost o singură dată. S-a întâlnit cu sute de lăzi de legume și fructe, așezate într-o ordine nemțească. Legumele și fructele alea nu-i spuneau nimic. [...] S-a întors la magazinele lui din colțurile vechi ale orașului. [...] Erau cîte îi dorea sufletul” – p. 10), o lume înspre care l-au împins jocurile istoriei. Pe de altă parte, provincia (reprezentată aici prin Mittelstadt) nu i-ar fi permis, după venirea la putere a comuniștilor, o viață potrivită sieși, cu atât mai mult cu cât ar fi purtat stigmatul unei clase sociale incriminate de noua ideologie politică. Nu e de mirare astfel că, ori de câte ori se simte depășit ori frustrat de felul în care evoluează evenimentele, găsește reazem în dialogul imaginar cu epoca dinainte – pentru el, mai satisfăcătoare – sau cu fosta soție. Sunt, la cei 97 de ani ai lui, biete semne de rezistență la văduvirea treptată de sens a lumii în care viețuiește.

În mod programatic, autorul nu ne „spune” toate acestea, nu le așază într-o organizare scrupuloasă, mai lesne de perceput de către cititor. El doar spicuiește și consemnează *obiectiv* date necesare întocmirii *materialului*, lăsate apoi – *evident* – în formă brută, neprelucrată. Chiar și conversațiile (mai degrabă monologurile interioare) sunt transmise direct, nude. Lectorul își poate confecționa el însuși, pe baza informațiilor puse la îndemână, o poveste, fără să beneficieze de una gata fabricată. Marian Ilea își îmbie cititorul să gândească, să-și pună întrebări, să aleagă – după voia și puterile lui – parcursul mai potrivit caracterului personajelor. Îl provoacă să-și imagineze destinul lor într-un alt mediu social, politic, geografic. De ce nu?, să vadă pe pielea lui ce înseamnă să creezi o lume închegată (fie aceasta imaginară) din mai nimic...

Spunem de aceea că exigențele structurale din proza clasică (centru fix, acțiune fluentă, cu momente ale subiectului delimitabile etc.) nu i s-ar fi potrivit, în cazul de față, autorului și că formula textului ca *produs* (nu ca *proces*) l-ar fi încorsetat. I-ar fi privat scrierea tocmai de funcția ei vitală, dinamică, ar fi văduvit-o de abilitatea de a se organiza de la sine, de a genera nașteri succesive – cu complicitatea lectorului, desigur – din posibilele conflicte interioare, chiar și din golurile presărate *la întâmplare*. Până la urmă, călătoria prin *realitatea* exterioară a lui Paul Bekk se convertește într-un voiaj interior, atât al eroului (care se vede mai degrabă pe sine, cu propriile gânduri, amintiri etc., în peisajele traversate), cât și al cititorului care îl însoțește.

În această ecuație o avem, desigur, în vedere și pe Ana-Huberta-Alfonsa-Kaspara, țiganca tânără și frumoasă cu care Paul Bekk se căsătorește la 64 de ani. Huberta îi lasă în grijă un copil, pentru a umbla nestingherită cu șatra prin lume, conform *destinului ei interior*, nepervertit de vremi. Ei formează un cuplu straniu, antinomic. Paul are descendență aristocratică, familia lui căpătându-și blazonul nobiliar încă din secolul al XVI-lea, de la Sigismud Báthory; e sedentar („Tu ai rămas să fluieri prin colțurile Budapestei”, îi reproșează nevasta – p. 17), cuminte, conformist, nostalgic, iubitor de ordine socială și de echilibru, adept al „bunei funcționări”. Huberta, în schimb, e nomadă, excentrică, superstițioasă (poartă în geantă o bufniță, schimbă numele fiicei sale din Maria în Mary, ca să o scape „de toate bolile care ar fi căutat-o”; soțului îi prepară un praf din „inimă de corb uscată în hornul unei case de lîngă Varșovia”, care, pus în alimente, ar trebui să-i protejeze sănătatea – p. 23); e convinsă că bunăstarea materială este efemeră („Ține cu degetele o geantă pătrățoasă de piele. «Huberta», și-a șoptit. «Nu te puteam lăsa să pleci ca de la o casă pustie. Ți-am pus lucrurile trebuincioase pentru Mittelstadt», zice vocea Hubertei. «Am două castele, sere, grajduri în Mittelstadt», răspunde Paul. «Ai, ai, ai, ai», face Huberta, rîzînd” – p. 25), sfidează ordinea religioasă și politică, e „o diletantă care, cu minciuni măiestre, folosește practica medievală înrădăcinată în oameni” (p. 15).

Ajuns acasă (pe un traseu ce reconstituie cu precizie ruta spre Mittelstadt, cu denumiri de localități reale, inclusiv cu mențiunea eternului autobuz numărul opt), Paul Bekk nu-și mai găsește ori nu-și poate recupera fostele proprietăți (toate au trecut prin vicisitudinile istoriei) și se izolează într-un cort albastru, cu meniu fix (carantinare specifică suspecților de Covid-19 întorși din alte țări), unde citește *Triodionul* tipărit prin 1771 la Blaj. Îl interesează de fapt, ne dă de înțeles autorul nuvelei, însemnările de mai târziu, ale preotului Lupu-Farkaș din Mittelstadt, pe filele respectivei lucrări. Sunt niște adnotări datoare stilistic operei-suport, precum și vremii sale (găsim multe cuvinte și expresii specifice), cu privire la consecințele valurilor de ciumă care au lovit Mittelstadt-ul – fiecare perioadă fiind însoțită de „mare homor de oamini”, de foamete și jale: „În Anul Domnului 1817, au trecut oaminii la mîncat și pîini de iarbă multă și urzici și scoarță de pai, așa foamete a fost că au mîncat și scoarță de ulm, și stau oamini să moară și să-i mănînce, asta după ce au mîncat carnea de mîță și de fieșe mortăciune. Iară ceia care mureau pe uliță, îi mîncau cîinii că foametea și la cîini a fost. Asta să să știie și să să pomenească cît a mai fi lume în Mittelstadt. Amar de noi că rele zile am ajuns, cînd la locul de la pădure unde o ia drumul către Valea Chiuzbăii erau străjeri să nu lase să să ducă ori să vină bolile dintr-un loc în altul” (p. 46). Autorul *Hubertei* nu pare să *cenzureze* aceste notițe, le lasă, intenționat, să se altoiască singure pe povestea-gazdă. Pentru Paul au rol premonitoriu: îl deprind cu ceea ce îl așteaptă.

Revenind la epopeea Mittelstadt-ului, convingerea noastră este că Marian Ilea a izbutit să compenseze literar un spațiu unde timpul curge mai încet, dar din care nu lipsesc oamenii „cu blazon”, inovațiile, faptele de viață creatoare de istorie. Un târg care, deși a fost (sau, poate, tocmai pentru că a fost) margine de imperiu, are multe de împărtășit.

Paul Bekk se reîntoarce să moară acolo unde știe că se află ființa lui cea autentică.

NICULAE GHERAN (1929-2023)

Daniela SITAR-TĂUT

Am aflat de stingerea lui Niculae Gheran abia a doua zi, în 5 aprilie a.c., mai puțin din presa centrală și regională, extrem de sărmană în informații, stereotipe și ele, cât de pe Facebook, de la prietenii lui bistrițeni, prezenți și la slujba de pomenire. Avea darul de a răstălmăci proverbele și, dintr-o aruncătură de băț, deturna sensul prim, pesimist, funest al acestora cu unul optimist-hâtru. „Marțea sunt trei ceasuri rele. Să nu le ratăm!" – spunea adesea. Și marți, 4 aprilie, a fost ziua când s-a despărțit de Bulevardul Rebreanu, pe care l-a frecventat mai bine de patru decenii, în așa măsură încât parcă și-l apropriase, fără drept de apel. Dar nu în maniera în care doamna Florica Ichim păstorea moștenirea scripturală a lui Camil Petrescu, pe care, îndrăgindu-l prea mult, l-a mai omorât o dată, ținându-i la adăpost manuscrise și jurnale considerate prea personale, prea intime pentru a fi tipărite.

Când m-a invitat la Colocviile Rebreanu de la Aiud, în vara lui 2007, mi-a promis că-mi îndeplinește o dorință. În glumă, i-am spus: „Scapi ușor, Serenissime! Găsește-mi un bărbat special, care să nu mă plictisească!". A tot insistat, înainte de plecarea lui din București, să mă gândesc la „zece întrebări inteligente despre Brâncuși". M-a bombardat cu elogii despre prietenul lui, „Sandu, din America" (Alexandru Buican), biograf al sculptorului, ins rafinat etc. etc. Reacția mea, auzind de America și de americani, atunci și acum, a fost una de recul. Dar, cumva, a dibuit el că băimăreanca ireverențioasă, nediplomată și cu limba ascuțită e pe potriva românului strămutat peste ocean, întors în țară pentru a-și definitiva opera. Și-a devenit nașul nostru spiritual, care ne urmărea amuzat, punând, bizantin, paie pe foc începuturilor tumultuoasei noastre istorii.

Prezența mea printre rebrenologi, dintre care nu-i știam decât pe bistrițeni, era o bizarerie. Dar eram invitata specială a lui Gheran și aici, și, mai apoi, la Bistrița. Nimeni nu știa de ce. Și, sub umbrela lui, aveam clauza națiunii celei mai favorizate. Eram mirată că nu e academician. Mi-a povestit, cu ironie amară, că până și Premiul Academiei pentru ediții s-a desființat pe când a definitivat integrala Rebreanu.

În Maramureș a fost o singură dată, ca președinte al juriului la „Cărțile Anului", la una dintre edițiile „Sărbătorii Castanelor". A preferat să nu ia parte la cine festive, ci să-l conduc la Rohia și Săpânța, locuri cunoscute doar din descrieri. Nu pot spune că a prizat prea mult farmecul Maramureșului nostru, el – bucureștean sadea, crescut în Obor, dar am avut prilejul unor conversații savuroase și acces la culise neștiute ale travaliului rebrenologic. Pe care mi le-a pus și pe hârtie în cadrul interviului pe care i l-am luat în 2010, pe când eram la Bratislava. El era „Serenissime", eu – „Contesă" și mă săpunea deseori birjărește când îi relatam pățaniile mele. Devenise, într-o perioadă din viața mea, un consilier personal într-ale vieții și ale scrisului. Parcă-l aud și acum cum îmi zicea, când mă lamentam de vreo cronică indigestă: „Contesă, secretul unei cronici reușite stă în citate. Pune citate, cât mai ample, că nu are cum să se supere autorul de propriile-i vorbe. Și adjective. Muuulte adjective".

Daniela Sitar-Tăut, Niculae Gheran (Aiud, septembrie 2007)

Cea mai mare ispravă cărturărească a lui Niculae Gheran este definitivarea celor 23 de volume de *Opere. Liviu Rebreanu*, ediție critică îngrijită în perioada 1968-2004, care nu poate fi ignorată de niciun specialist care dorește să se apropie de studiul prozatorului. I s-au atașat, în paralel, volume independente, cu acces deopotrivă la opera și la biografia scriitorului: *Tânărul Rebreanu*, Editura Albatros, 1986; *Liviu Rebreanu: Amiaza unei vieți*, Editura Albatros, 1989; *Sertar (evocări și documente)*, Editura Institutului Cultural Român, 2004; *Cu Liviu Rebreanu și nu numai (evocări și documente)*, Editura Academiei Române, 2007; *Liviu Rebreanu prin el însuși, București*, Editura Academiei Române, 2008 (în colaborare cu Andrei Moldovan); *Intime*, Editura Academiei Române, 2012; volumul de corespondență al scriitorului cu soția sa, Fanny, *Scrisori către Rebreanu A-B* (în colaborare cu Emese Cîmpean, Rodica Lăzărescu, Andrei Moldovan și Lorența Popescu), Editura Academiei Române, 2014; *Rebreniana*, două volume, Editura Academiei Române, 2017; *Ex-temporale*, Editura Casa Cărții de Știință, 2018.

L-am întrebat de mai multe ori de ce nu scrie proză, de ce nu-și redactează memoriile. „Răbdare, Contesă!". Am înțeles mai târziu ce vrea să spună, când mi-a expediat în 2008 romanul memorialistic *Arta de a fi păgubaș*, botezat *Târgul Moșilor*. Ținea mult la apelativul de scriitor, poate și pentru că încerca, oarecum, să scape de eticheta de „editor al lui Rebreanu". A urmat apoi volumul secund, *Oameni și javre* (2010), apoi al treilea, *Îndărătul cortinei* (2012), publicate în Biblioteca Bucureștilor, și cel din urmă, care încheie tetralogia confesivă, *Bordel nou cu șteoarfe vechi* (2014, Editura Pallas). Conviv savuros, cu găselnițe lingvistice spumoase, Niculae Gheran reușește să-și conserve și în scris aceeași savoare. Destinul personal se întrepătrunde cu cel al ediției pe care a definitivat-o, iar volumele devin deseori o satiră a faunei literare și politice a timpului. Onomastica, deși stâlcită, face ușor recognoscibile personajele.

Rămas bun, Serenissime! În iadul sau raiul cărților, printre *Oameni și javre*, tot ne-om vedea!

Samuel Mützner

MESAGIU: (AVANT DE MOURIR)
niculae gheran <niculaegheran@yahoo.com>
À: Sitar-Taut Daniela-Monica
mar. 19 févr. 2019 à 18:30

„Mai tânără Daniela,

Știu, ca și tine, că uitarea e un atribut al bătrâneții, deși nu totdeauna din pricini biologice. Nu este însă și cazul meu, cel puțin deocamdată, deși amenințat ca în toamnă să devin NONAGENAR, treabă rușinoasă.

Sunt la curent cu rugămintea adresată d-nei Rodica Lăzărescu și crede-mă, m-a sensibilizat atunci și în continuare. Să vreau și nu pot uita comunitatea de gânduri și bune intenții, îndeosebi bunăvoința mamei tale – Dumnezeu s-o țină în lumină –, față de Niculiță, prin meditațiile ce i le-a dat o vară întreagă la matematică, otrăvită disciplină, cu tabele de logaritmi, deși tabla înmulțirii, bine însușită, te-ajuta să te descurci în viață. Nu pot uita că, spre deosebire de un profesoraș ca Iohannis, care s-a ales cu șase clase, în urma meditațiilor date lui Niculiță, nu mi-a luat niciun ban. N-a făcut-o degeaba, că băiatul, scăpat de teroarea cifrelor, a terminat două masterate, și cu o notă maximă la doctorat. Catedra de engleză a Universității din Gothenburg l-a recomandat pentru o bursă Ambasadei din București, dar nemțălăii au preferat să împartă locurile unor candidați aplecați pe științe pozitive (nu negative, ca ale noastre). Asta nu l-a împiedicat să se afirme la simpozioanele internaționale de literatură comparată (la Oxford, în afara comunicării personale, a prefațat o carte cu un profesor olandez, cumulând contribuțiile catedrelor universitare; scrisă în engleză, eu nu pricep nimic din adunătura asta, ci doar colecția prestigioasă în colecția în care a apărut. Mai prost sau mai inspirat decât mine, a refuzat ispita de a rămâne la catedra de engleză a Universității de la Babeș-Bolyai, sfidând aprecierile prietenului meu de-o viață Ion Vlad și bunele relații pe care le aveam și le am cu rectorul actual Ioan-Aurel Pop, devenit între timp președinte al Academiei. Renunțul îl motivează mercantil, spunând că salariul unui asistent el îl realizează în câteva zile, stând acasă și predând engleza, angajat al unei firme din Taiwan (cu acțiuni majoritare ale Chinei).

Ți-am dat aceste detalii, ca să știi de ce și maicăta s-ar bucura de folosul meditațiilor dânsei.

În acest context, dar independent de ce-a fost odată, nu-ți înțeleg reticențele tale față de cronica mea, oferită doar să completezi câteva date bibliografice. Te deranjează elogiile ce ți le aduc? Fă abstracție că ne cunoaștem și trimite-mi textul, în aceleași condiții în care am colaborat la interviul citat adesea de alții. Ți-am acceptat toate întrebările, mi-ai reprodus toate răspunsurile. Dacă ți se pare exagerată aprecierea mea că, prin ceea ce faci, urmezi exemplu lui Pompiliu Constantinescu, diagnostician perfect în bolile literaturii, fără să te repezi la elaborarea unor lucrări de sinteză, renunț (dacă ți se pare că ironizez mai mult decât ar trebui *Istoriile* lui Manolescu, Ștefănescu et judem marinae).

Pot da cronica la *Viața Românească*, *Luceafărul* și chiar la *România literară*, dar nu doar aici, fiindcă s-o fi dus vestea că sunt pe ducă, de când am avut un atac cerebral, că-s bombardat cu multe întrebări, cereri de interviuri. În loc de răspunsuri, răspund cu un articol.

Nu mi-e teamă de nimeni, nici de moarte. Că poate nu e o babă hârcă, cu o coasă, în loc de baston, ci cu un mantou de blană, goală pușcă, gata să mă țintească unde se cuvine.

Acum, dacă merg pe stradă tărând după mine un galoș, nu-i nimic. Câtă vreme am ridicat monumentul Rebreanu, nimeni nu ajunge la el, decât mergând pe bulevardul ce-mi poartă numele.

Nu te juca parșiv cu inima. Contez pe tine la înmormântare. Ești de pe acum invitata mea!

Cu veche și constantă prețuire,

Niculae, București, 17 febr. 2019
(avant de mourir)"

Eugen URICARU

Baba Novac

Totul stă scris. Cât au costat lemnele,
Vreascurile, gătejele. Rugul nu se face
De mântuială. Trebuie să aibă flacără roşie, iar fumul
Să fie negru.
Sfătuitorii Primarelui au fost chibzuiţi,
Nici prea-prea, nici foarte-foarte. Potrivit la cheltuieli,
Potrivită flacăra.
Totul e scris. Câte care şi câţi boi de povară,
Leafa gărzilor şi a gâdelui. Costul fiarelor. S-a făcut
Economie la hrană. Pentru asta l-au scos
Mai degrabă din temniţă, nu mai aveau de ce să
se teamă.
Nu mai avea cine să-l ocrotească.
În ziua când l-au ars, stătea să plouă.
N-a plouat. Consilierii şi juzii aşteptau
O mulţime de curioşi. N-au venit. Poate din cauza
ploii care
S-a lăsat aşteptată.
Marele oştean avea un grozav renume şi o vină
Groaznică
S-a bătut cu toţi.
S-a înfruntat cu turcii, cu ungurii, cu nemţii.
Chiar şi cu neamul său de opincari.
Acesta îi era meritul.
Vina de neiertat era că ieşise cu izbândă de fiecare dată.
Ar fi trebuit să-şi aleagă alt căpitan, unul mai norocos,
Mai înţelept, care să fi umblat după bani, averi
sau femei,
Nu după pohta ce-a pohtit.
Şi ca să nu ajungă ceva de ţinut minte,
Arderea Marelui Oştean a fost urmată
De câteva arderi de muieri vrăjitoare
Spre cinstea glorioasei Cetăţi şi a slujitorilor săi aleşi.

N-a fost o părere

N-a fost îndeajuns să-l împungă şi să-l spintece
În lung, ca pe un vier bun de ospăţ.
Pentru că era un bărbat frumos, dar cam nesăbuit,
L-au dezbrăcat de straiele sale
Cele fără de asemănare,
L-au despuiat să se vadă
Că nu era decât un trup golaş
Care mustea sânge.
L-au lovit cu poftă,
L-au scuipat îndelung
Iar hainele şi armele
Le-au tras la sorţi între ei, cu dreptate,
Fraţii valoni.
L-au lăsat să zacă sub cortul
Prăbuşit.
Erau grăbiţi să-şi capete plata
Chiar din mâna Generalului.
Ăsta a fost norocul său.
Un om cu suflet i-a retezat capul
Pe ascuns, l-a trecut Munţii,
În desagă.
Veşnică pomenire celui care s-a învrednicit
Să arate neamurilor dovada că
Că tot ce s-a petrecut, chiar şi vânzarea,
N-a fost doar o părere, o nălucire.

Iarbă

Nemţii au pierdut două războaie mari într-un secol.
Au suferit mult pentru că nu se aşteptau la aşa ceva.
Sau poate a fost un singur război. În două părţi
Ca o piesă de teatru franţuzească ori ca un film italian.
De la Arminius până azi şi mai departe e un singur război
Dus neîncetat de germani, un război la foc mic.
Din când în când dă în clocot.
Atunci e un război mare.
Nemţii sunt grijulii, ţin socoteala a tot. A banilor,
A cailor de povară. A cailor de călărie. A celor de curse
Ţin socoteala cuielor, a obielelor, a copcilor şi a morţilor.
Nimic nu e uitat ori lăsat pe dinafară. Mai ştiu
să-şi ceară
Datoriile, drepturile şi câştigul după o sută ori o
mie de ani.
Morţii lor au locul lor.
De asta au grijă cei vii. Tradiţional şi organizat.
Au coroane, flori de hârtie, cruci de fier şi de lemn.
Cruci de piatră.
Felinare, panglici, lumânări şi excursii fără cusur
pentru vizitarea
Locului de veci.
Băieţii nu au murit fără rost. Chiar dacă nu l-au cucerit,
Locul le aparţine.
Locul e pe veci. Pământul e al lor.
Nimeni nu se atinge de mormântul unui soldat.
Europa e plină de mormintele lor. E un fel ingenios
De a câştiga un război pierdut,
Dar e vorba de nemţi. Cu românii e altceva.
Deşi Europa e plină de mormintele tuturor
soldaţilor săi,
Cu românii e altceva. Ei nu se văd,
Ei îngraşă pământul. Nu au mormânt. Ei au gropi.
Împrăştiate de la Răsărit la Apus.
Nu este suferinţă mai mare îndurată de om decât aceea
Care cuprinde părinţii care ajung să-şi îngroape copiii.
Nouă nu ne place să suferim, suntem un neam vesel.
Suntem oamenii ierbii.
Iarba creşte repede şi acoperă totul.
Nu avem ţinere de minte, pentru pagubă, mai ales
dacă mai şi încingem un chef straşnic
La iarbă verde. Morţii cu morţii. Viii cu viii.

Meşterul

Fiecare a adus ce-a găsit. Un cap de leu,
O aripă de heruvim, o piele de şarpe
Cu solzi de argint, o poftă nepoftită.
Tot ce au găsit dând cu sapa în ogor.
Între cele aflate cele mai multe erau oase.
Oasele celor duşi dincolo. Nimeni nu ştie
Ce se află dincolo, după cum nu se ştie
Ale cui erau oasele.
Pentru aşa ceva le trebuia o biserică.
Trăiseră şi ei ca toată lumea,
Ieşind din pământ, coborând în pământ. Nimeni
Nu se întreba dacă se află o lume Dincolo.
Cum să te întrebi despre ceva care nu ştii că există?
Pentru aşa ceva ai nevoie de o cale. Care să te îndrume.
Să te poarte într-acolo
Poate cineva a visat. Poate i s-a nălucit.
Ori, mai degrabă, şi-a adus aminte de ceva
Ce nu uitase vreodată. Acesta a devenit Meşterul.
Era niţel cam aiurit.
Când toate au fost adunate, Meşterul le-a zis
Ne trebuie un stâlp. Orice biserică are un stâlp!
Iar el nu văzuse niciodată o biserică.
Fără stâlp n-am ridicat nimic. Cel mult o magazie,
Un hambar, un şopron.
Aşa ceva am mai văzut!
Noi ridicăm ceva nemaivăzut!
Pentru asta a fost trimis generalul Longinus,
Prieten bun cu Împăratul, tocmai
În Dacia, să-şi piardă viaţa!

Să moară pentru ca piatra sa de mormânt
Să devină stâlpul Bisericii.
Altfel nu poate fi.
Numele său stă cioplit pe stâlpul Bisericii.
E singurul cuvânt scris de acolo. Ţăranii
Locului nu ştiau carte. Nici Meşterul.
Stâlpul a fost pus aşa, cu scrisul la vedere, pentru
ştiutori.

Iosif Iser

FLORIN BĂNESCU ȘI RECEPTAREA UNUI ROMAN-PARABOLĂ

Ovidiu PECICAN

Critica a fost promptă în a observa că *Portocale pentru vinovați* se plasa „mai aproape de spiritul romanului simbolic, construind o metaforă a condiției umane, mai exact o metaforă a permanenței idealului eroic dar și a decăderii sale"[1]. Cuvintele lui Ioan Buduca au fost confirmate de Gheorghe Schwartz, care observa că romancierul „construiește cu ajutorul elementelor specifice romanului de aventuri un univers simbolic în care personajele devin arhetipuri și întâmplările primesc valențe simbolice"[2]. „Modalitatea relatării este una parabolică, uzând de simboluri ce reușesc să unească particularul cu generalul"[3], spune și Liviu Maliță. Din același unghi descifra și prozatorul Horia Ungureanu lucrurile: *„Portocale pentru vinovați* este o parabolă. O parabolă a puterii, în primul rând, dar și a martorului vinovat pentru lipsă de atitudine"[4]. Arhetipuri, parabolă a puterii, metaforă a condiției umane, a idealului eroic rămas simplă nostalgie în timpuri destructurante, de decădere... Interpretările propuse indică miza înaltă, generoasă a aparentului roman de aventuri bănescian.

Ceea ce înșală însă, distrăgând atenția și lăsând narațiunea *Portocalelor*... în zona literaturii aparent minore, este formula-capcană pe care autorul a propus-o, dar care, cel puțin, a avut avantajul de a atrage cititorii în număr mare. Caracterul de roman publicat în serial, de la o zi la alta, nu a trecut neobservat, cazul fiind socotit „o «premieră» în presa noastră din ultima vreme"[5]. Era un prilej de a se face precizări în legătură cu această opțiune care păruse legată definitiv de istoria romanului din secolul al XIX-lea și din perioada interbelică. „Remarcabilă este îndemânarea scriitorului de a se descurca în multitudinea de legi care guvernează orice demers romanesc de acest tip. Din această perspectivă, acest roman este o binevenită operație de actualizare a unui gen literar ce părea a fi definitiv abandonat"[6]. Gheorghe Schwartz chiar preciza ceea ce era mai important de știut în această privință. „Romanul foileton are legile sale: acțiunea trebuie să fie palpitantă, episoadele trebuie să lase de pe o zi pe alta curiozitatea cititorului necurmată, astfel încât fiecare sfârșit de capitol să pună o nouă întrebare"[7]. Florin Bănescu izbutea de minune în pariul său de a provoca publicul la lectura în foileton. „La un înalt grad de profesionalizare, *Portocale pentru vinovați* este un argument pe care îl aduce romanul foileton capacității literaturii de a îmbrăca forme care să exprime o realitate a cărei complexitate pare să scape normelor înțelegerii comune"[8]. Autorul arădean găsea o alianță înnoitoare între această schemă „fixă" de roman și alte ingrediente.

Lui Mircea Mihăieș nu îi scăpa detaliul semnificativ că în *Portocale*... „conflictul se rezolvă (ca-n dramaturgia clasică) într-o singură zi, pe o insulă pierdută în imensitatea oceanului"[9]. Regula de aur a dramaturgiei din estetica aristotelică era respectată riguros, conferind noblețe și trăinicie viziunii care, astfel, scăpa pericolului frivolității presupuse de șablonul romanului-foileton. Pe un alt plan (dar supus și el unor reguli riguroase), „acțiunea e asemănătoare cu cea din romanele polițiste ale adolescenței noastre – cu rezerva că trama polițistă e doar un pretext. Un pretext și o posibilitate de rezolvare a enigmei în conformitate cu modalitatea «pertractatorie» a construirii discursului: negarea inocenței personajelor duce la crimă, iar opoziția negării reduce actele criminale la nuditatea lor primă, de atrocități"[10]. Horia Ungureanu vorbea despre „capacitatea și știința autorului de a crea lumi și situații imaginare și de a le aduce apoi, aproape pe nesimțite, cu un firesc natural, până în pragul realului, al verosimilității"[11]. Într-adevăr, la fel ca în *Semințele dimineții*, Bănescu dădea verosimilitate și conferea un caracter plauzibil poveștii ieșite din comun apelând la conceperea protagonistului într-o manieră psihologic viabilă. „Brusca schimbare la față a personajului (puțin prea brutală pentru ca zdruncinăturile ei să nu se reverbereze și în construcția textului) aproape că nu mai lasă nicio șansă de obiectivare șirului evenimențial; el se va înfășura în jurul personajului așa după cum o acțiune concepută, la urma urmelor, după un plan tradițional, se înfășoară în jurul regulilor clasicizate ale genului. Romanul acesta e însă, într-un fel, și «defectiv»: autorul își permite luxul de a nu urma întocmai scenariul *polițier*-ului rutinat în colecții de buzunar (nu există, de pildă, ramificarea, stufoșenia evenimentelor din romanele detective-standard), pentru a compensa pe latura analizei psihologice. Ea trece în avanscenă, spre a da seama de inevitabilele alunecări în proză de senzație. Se constituie astfel un text paralel, simbolic, alunecând la rândul lui spre versantul metapsihologizant al discursului: acțiunea e parazitată de o construcție coerentă, contrapunctică, în care personajele, alături de autorul lor, jubilează în plăcerea jocului de-a măcelul"[12]. Tocmai caracterul „defectiv", pasul „alături" pe care îl face autorul de la schema de tratare canonică se cuvine să dea de gândit, căci el semnalează nu un neajuns, ci o translație între planuri și o intenție modificată în raport cu cea predictibilă. Ceea ce părea simplu, poate chiar simplist, superficial, se arată a fi altminteri, mai complex și purtând un mesaj mai adânc.

Vilmos Perlrott-Csaba

În orice caz, revista *Cronica* sintetiza cu acuratețe, măcar în ceea ce privește planul bazal al lucrării: „Roman, povestire fantastică, narație exotică, polițistă – ori toate la un loc – noul volum al prozatorului aflat la a șaptea carte se dovedește o lectură pasionantă. *Suspense*-ul este dozat cu virtuozitate, iar deznodământul poartă spre o alegorie ce devine meditație umanistă asupra noțiunii de *putere* și a ideii solidarității implicate între guvernați și guvernanți"[13]. Alegorie a puterii, critică implicită a complicităților dintre cei de deasupra și cei dedesubt, *Portocale pentru vinovați* propunea, sub aparențe atractive și chiar frivole – supraestimate în general – o meditație gravă cu privire la condiția omului în regimurile politice lipsite de libertatea întemeiată pe valorile democrației.

Virtuțile artistice ale scrisului bănescian sunt punctate cu precizie. Printre ele se numără „plăcerea autorului de a imagina situații-limită, intrând și ieșind din legile de aur ale construcției detective, cu nonșalanța celui care deține în buzunar secretul perpetuu al dezlegării logice (chiar cu riscul de a dezamăgi cititorul de literatură senzațională) a enigmelor acțiunii"[14]. Un travaliu enigmistic întemeiat pe logică, în buna tradiție a romanului enigmatic, de la polițiști-urile clasice la mai recentele cărți ale lui Dan Brown și ale imitatorilor săi, îi convine talentului bănescian căruia, la primele cărți, i se prețuiseră mai cu seamă propensiunile lirice.

Nu a trecut neobservată nici latura de interes psihologic a romanului, deși, prin natura lucrurilor, romanele de acțiune par situate tocmai la antipodul celor de analiză sufletească. După Mircea Mihăieș, *Portocale pentru vinovați* este „o lucrare ce propulsează în prim-plan analiza psihologică, depășind limitele unei clasice istorisiri de aventuri. Motivația desfășurării evenimențiale trece dincolo de o obișnuită povestire detectivistă, găsindu-și deplina motivare într-o simbolistică deosebit de coerentă pe care o dezvoltă"[15]. Și Horia Ungureanu era de aceeași părere: „Cu *Portocale pentru vinovați* Florin Bănescu își consolidează statutul de fin cunoscător al psihologiilor umane (*Tangaj* a fost o altă probă), stăpân pe mijloacele sale scriitoricești"[16]. Aderă la aceeași înțelegere și Liviu Maliță: „Scriitorul manifestă interes mai mult pentru implicațiile psihologice ale dinamicii mecanismului puterii, decât pentru cele sociale"[17].

Formula, insuficient subliniată, totuși, în originalitatea ei, merită un plus de stăruință. Propensiunea autorului către evidențierea dinamicii interioare a protagonistului său, evidențiată încă din primele volume și având un rol important mai ales în romanul *Tangaj*, intră acum într-o alianță oximoronică cu epicul „pur", cu romanul de aventuri. În *Portocale pentru vinovați* ea atinge un echilibru remarcabil, precipitatul psihologic dând adâncime acțiunii și creând împreună plauzibilitate pe seama unei trame cu reverberații parabolice, dar interesate și de verosimilitate.

Ceea ce observă Liviu Maliță este că „Dl. Abe este un dictator fără vocație, un «om fără însușiri», trezit din somnul conștiinței de mirajul puterii"[18]. Într-un alt portret, „Dl. Abe e un timid, interiorizat și refulat, incapabil de a se integra social, un captiv al propriei singurătăți. Vina lui cea mai mare e aceea de a nu fi încercat niciodată nimic, datorită unui irevocabil sentiment al eșecului ce îi urma oricărei aspirații"[19]. Se poate afirma, pe urma acestor constatări, că domnul Abe este arhetipul oricărui ins mediocru căzut sub fascinația Puterii. Narațiune a ieșirii din anonimat (din „statistică", după o vorbă a lui Constantin Noica) sau a forței transformatoare a visului de mărire asupra unui ins insignifiant? Fiecare dintre cele două lecturi este posibilă. „Protagonistul se dedublează, pe parcursul narațiunii, de mai multe ori – de la aparența de blândețe, cu corespondențe în răbufnirile de cruzime și abilitate, până la îmbrăcarea mantiei demonismului, ale cărui iradiații sunt iscate de jocul mocnit al hipnotismului puterii"[20]. Metamorfozele lui Abe sunt rezultatul jocurilor puterii, reflexul acestora asupra fizionomiei exterioare și interioare a personajului.

Cu atâtea merite, nu este de mirare că anonimul de la revista *Cronica* este de părere că „autorul demonstrează un perfect echilibru al construcției, romanul său, compozit ca modalități de transfigurare artistică, dovedindu-se de o coerență dificil de menținut în alternarea realității, a visului, a invenției fantastice (episodul cu proliferarea enormă a vegetației), a istoriei și alegoriei, a faptului divers și a suportului lui filosofic și etic"[21].

1. Ioan Buduca, „Florin Bănescu: Semințele dimineții", în *Flacăra roșie*, Arad, 19 ianuarie 1977.
2. Gheorghe Schwartz, „Florin Bănescu: Portocalele morții", în *Flacăra roșie*, 20 aprilie 1980.
3. Liviu Maliță, „Puterea iluziei sau iluzia puterii", în *Aradul literar*, 1983.
4. Horia Ungureanu, „Florin Bănescu: Portocale pentru vinovați", în *Flacăra roșie*, 13 aprilie 1982.
5. Mircea Mihăieș, „Un roman în avanpremieră", în *Forum studențesc*, 1980.
6. Ibidem.
7. Gheorghe Schwartz, „Florin Bănescu: Portocalele morții", *loc. cit.*
8. Mircea Mihăieș, „Un roman în avanpremieră", *loc. cit.*
9. Idem, „Florin Bănescu: Portocale pentru vinovați", în *Orizont*, 7 mai 1982.
10. Ibidem.
11. Horia Ungureanu, „Florin Bănescu: Portocale pentru vinovați", în *Flacăra roșie*, 13 aprilie 1982.
12. Mircea Mihăieș, „Florin Bănescu: Portocale pentru vinovați", *loc. cit.*
13. xxx, „Portocale pentru vinovați", în *Cronica*, 14 august 1982.
14. Ibidem.
15. Idem, „Un roman în avanpremieră", *loc. cit.*
16. Horia Ungureanu, „Florin Bănescu: Portocale pentru vinovați", în *Flacăra roșie*, 13 aprilie 1982.
17. Liviu Maliță, „Puterea iluziei sau iluzia puterii", *loc. cit.*
18. Ibidem.
19. Ibidem.
20. Mircea Mihăieș, „Florin Bănescu: Portocale pentru vinovați", *loc. cit.*
21. xxx, „Portocale pentru vinovați", în *Cronica*, 14 august 1982.

CRITICA PĂSĂREASCĂ

Mircea POPA

Nimic mai dezolant decât să vezi scriitori și opere literare importante deformate de o critică literară obtuză și rebarbativă, din care cititorul nu are nimic de învățat, ba, mai mult, iese derutat și cu aversiune reală față de scrierea în cauză. Ce să mai vorbim atunci de tânărul școlar care a avut curiozitatea (sau curajul) de a se apuca de o asemenea lectură, împiedecată în poncife și metodologii care deformează sensul operelor studiate, mai ales că se referă la scriitori de primă mână, precum Caragiale și Rebreanu. Autorul acestui mod ciudat de a face critică și istorie literară, după sugestiile unor autori străini inovativi, este un profesor din Hunedoara, care dorește să introducă la noi metoda explorării geografice a spațiului operei, investigând trama acțiunii în funcție de elemente ale spațiului străbătut de personajele cărții și analizându-le comportamentul prin această găselniță care s-ar putea numi *topo-critică*. Dacă până acum la identificarea polifoniei operei au fost invitați psihologi, esteticieni, filosofi, sociologi, istorici etc., iată că acum el deschide ușa pentru topografi, pentru a ne propune și identifica noi structuri narative, sub genericul de „lectură integrată". De fapt, o babilonie curată, care nu numai că nu decriptează sensurile ascunse ale unei opere, ci le obnubilează cu totul, scoțând la lumină un limbaj critic care te lasă perplex, făcând din scrierea analizată nu o operă literară incitantă, demnă de atenție, citită de mii și mii de cititori, capabilă să se preteze la cât mai multe tipuri de analiză, ci o operă redusă la stereotipuri hilare, greu de digerat.

Prin această metodă, împrumutată de aiurea, ca ultimul răcnet în materie de abordare critică, personajul nostru a comis deja trei scrieri aplicate la opera lui Grigore Ureche, a lui I.L. Caragiale și a lui Liviu Rebreanu. Drumul spre identificarea problemelor de conținut și de formă, în loc să fie explicate într-un limbaj critic abordabil, suferă grave metamorfoze, devenind pur și simplu ininteligibil. Subsumând logica formală unui limbaj straniu, greu de urmărit, prin aplicarea mecanică a unei metode luate de aiurea, el ajunge într-un grav impas de percepție. Iată un prim exemplu: „Chiar dacă este oraș de provincie, acesta își păstrează în centru imobile de referință: *casele lui Trahanache* au *garaj și grădină*, cu mobile adecvate, au *trei trepte de piatră* etc. La mahala, casa are *grajd și bină*, fiind și spațiu comercial: *chiristigirie ori frizărie*. O singură dată, centrul este valorificat subiectiv: plimbarea nu are loc pe Strada Mare, ci la *lumnație*. În schimb, mahalaua se subiectivează permanent, ca *aici*, adverb cu arie extinsă protector dincolo de casă, până la *ulița noastră*, ori restrânsă la ocrotitorul domiciliu. Familiare sunt și alte elemente, însemne ale teritoriului personalizat. Dincolo de pronunția lor deformată, microtoponimele: *Sfântul Ionică, cantilarie, catridală, Marmizon, cremenal, grădina Iunion, Stabiliment, strada Marcu Aureliu, frizărie* ș.a exprimă nu doar solidaritatea personajelor cu aceste elemente de topografie urbană, ci și mentalitatea mic-burgheză a unui emițător marcat de incultură". Și mai departe: „Cu existența subordonată cronotopului delimitat de mahala, emițătorii dezvoltă adevărate agorafobii. Identificarea prin *ulița noastră* devine un mod de viață caracterizat de șabloane existențiale greu de depășit. Când au loc, ieșirile din sfera lui *aici* se fac numai din *enteres*". Nu e greu de observat că avem de-a face cu un „emițător marcat de incultură", așa cum se exprimă mai sus autorul, care o ține așa câine-mânzește pe pagini întregi, fără a încerca cât de cât a face trimiterile de rigoare la rolul funcțional și determinant al criticii de a detecta tropii, pe care autorul îi ignoră, preocupat doar să se exprime în acest limbaj păsăresc, urâțind opera și transformând-o într-un spațiu nefrecventabil.

Acest jargon nepotrivit pentru sistemul educativ școlar ar fi fost experimentat de autor în lucrarea *Introducere în toponimia urbană românească* (2001). Preluând *tale-quale* un astfel de *pattern*, care și-a dovedit incapacitatea de a surprinde materia vie a operei, înlocuind analiza cu simple divagații ale unui reporter plecat „pe teren" în căutarea mișcărilor diurne ale personajelor, Mihai Petre s-ar fi remarcat prin creionările sale din „viața cancelariei", dar mai ales prin trei exegeze critice: *Caragiale. Lecturi, relații, perspective* (Casa Cărții de Știință, 2020), *Grigore Ureche un cronicar în cinci ferestre* (Limes, 2022) și *Liviu Rebreanu, „Ion", un roman în cinci lecturi* (Școala Ardeleană, 2022). Toate trei cărțile sunt produsul aplicării aceleiași metode bazate pe identificarea „toponomiei urbane" sau „rurale", căutând rosturile personajelor în raport cu „lectura pământului" și a altor suprafețe care le ies în cale. Cele „cinci ferestre", în cazul lui Ureche, și cele „cinci lecturi", în cazul lui Rebreanu, sunt de fapt fandaxii orgolioase, rezultatul fiind un lamentabil insucces. Făcând trimiteri fugitive la Bühler, autorul nostru acordează aceste lecturi printr-un cod prea puțin descifrabil, nici măcar luate din cartea lui Ov.S. Crohmălniceanu cu un titlu asemănător. Cele cinci nivele de lectură la care face trimitere autorul sunt în realitate variante minore ale aceluiași tip de lectură, mimând „aspecte ale teoriei textului literar (*arhitext, text, paratext, metatext* ș.a.), tipologia relațiilor de comunicare/incomunicare (*emițător-receptor, intrafamilială, cronotopială, cenzurală*" etc). Acest melanj analitic compromite total cele trei cărți amintite. Așa, în cartea despre Caragiale, suntem surprinși să aflăm modul de călătorie al dramaturgului: „Singuri, gazetarul și politicianul se pot plimba pe axa timpului obiectiv, vorbind despre trecut și viitor, cu treceri de la *1821, la 84 și 94*, de la *Mihai Bravul, la Ștefan cel Mare* etc." (iar virgula, bat-o vina!). Mai departe, însul intră din nou într-o zonă de venturianisme de tipul: „Comune celor două microtoponime, casa din centru și din mahala, nu sunt doar elementele arhitecturale de interior: *odăi, uși, ferestre, scări* ș.a., opuse celor de exterior: *gard, curte, poartă* etc., ci și modul subiectiv în care sunt valorificați acești termeni cronotopiali... Cronotopul social-politic relaționează cu cel familial: se merge *la grădină, la Iunion, de pamplezir*, dar gazeta se citește acasă! Politica se face în adunări cu discursurile candidaților, însă voturile se număraseră deja, *acasă*". Acum intervine postura de „locutor": „Trăirea subiectivă a componentului cronotopial poate determina inversarea polilor: casa nu mai e sigură, baricadarea ca formă a rezistenței este iluzorie" etc. Pentru autor nu e de ajuns această „cronotopizare" a textului, care stoarce textul de orice frumusețe și substanță stilistică, dar trece într-o fază de stil aseptic total: „Dincolo de această relaționare triunghiulară, este vizibil un alt tip, acela al simetriei liniare, cu personaje aflate în punctul o, la întretăierea *abcisei o-x cu ordonata o-y*. Orizontala o-x e ocupată de problemele curente ale vieții domestice, cu bagabontul de la «Iunion» și cu afirmarea ambițiului de familie, cu retrăirea participării la revoluție și panica nocturnă cauzată de reacțiunea reactivată, cu temperarea disidenților și apărarea onoarei *coanei Joițica*, a lui / care a lui? / și a lui Fănică, cu pregătirea contrașantajului aplicat *mișelului* de Cațavencu și a umanității lui Dandanache etc." etc.

În același stil confuz și alambicat ne-a oferit și un alt produs de mare efect, constând din cartea intitulată *Liviu Rebreanu, „Ion", un roman în cinci lecturi* (Școala Ardeleană, 2022). Metoda e aplicată și mai confuz în scrierea ce îl privește pe Liviu Rebreanu, cu cele cinci „lecturi" anunțate. Care sunt acestea, aflăm din cuprins: 1. „lectura pământului, ca entitate geografică"; 2. „lectura cronotopului", 3. „lectura verbului *a fi, a avea*, relația dintre cele două verbe"; 4. „lectura simbolurilor literare: *pământul, drumul, familia, grădina, ochii, edificiile publice, animalele, păsările și insectele, uneltele și utilajele*", 5. „lectura rolurilor, funcțiilor, proceselor și a relațiilor, agent voluntar/involuntar, realitate/prejudecare, opoziție/asemănare, realitate/ficțiune, ficționalitate" etc.

„Lectura pământului" este împărțită în următoarele subdiviziuni, care ar trebui să comunice, după părerea autorului acestor aberații, următoarele aspecte: 1. (lectura) ca „entitate geografică", 2. lectura „ca obiect al muncii", 3. lectura „ca relator între individ și comunitatea rurală", 4. (lectura) „ca obiect al disputei interetnice"; (lectura) „ca orientare spre semnificat". Ca orice lector cu picioarele pe pământ, nu mi-aș fi putut închipui că prin „lectura pământului", omul nostru face cea mai modernă operație de critică literară, mai abitir decât orice agronom sau om de la cadastru. În urma acestor detalieri, autorul vine și ne mai comunică o descoperire personală: „Dorit cu patimă, pământul își depășește statutul material, fiind investit cu elementele umanului, cunoscută fiind *preferința vădită a lui Rebreanu pentru plăsmuirea antropomorfă a mediului unde se mișcă personajele lui*". La acest nivel de lectură, nimic nu mai poate fi sigur, cert, ci totul primește o natură fluidă, greu de recuperat, nici măcar „ca orientare spre semnificat". Lectura autorului ia proporții cu totul speciale, atunci când aflăm că în epoca afirmării lui Rebreanu, persoanele I și a III-a sunt agreate de scriitor și că Rebreanu este „un autor extradiegetic, / și că/ recurge la verb, exploatându-i valențele stilistice". Cum sunt puse acestea în evidență? Simplu: „Funcționând egalitar, planul extincției este acoperit de broaște, cai și câini. De reținut, ambivalența bine-rău a acestor simboluri care atenuează dimensiunea morții pe care o relevă. Simbolistica păsărilor de curte este dominată de cocoșul prezent în două scene dispuse simetric!, în timp ce broaștele, caii și câinii ar alcătui «un cor funebru»". Aflăm mai apoi că „Între aceste extreme, orăcăitul broaștelor se modulează în funcție de momentul acțiunii, putând fi chiar îndulcit, ca un cântec, dar nu... de dragoste... vie și adevărată, însă inexistentă între Florica și George, așteptând încordați sosirea lui Ion. Cauzată de ultima lovitură aplicată cu sapa, moartea acestuia este acompaniată de același cor, reluat și mai puternic de orăcăitul broaștelor". Nu mi-aș fi putut închipui niciodată ce rol au avut broaștele în romanul lui Liviu Rebreanu, dacă nu citeam această pagină de exegeză critică a lui Mihai Petre. Pe lângă broaște, el acordă un rol tot atât de important și muștelor, insecte purtătoare ale simbolului morții, cărora criticii literari tradiționali nu le-au înțeles semnificația. Iată relevat și acest aspect: „Prezența ei aparent dezinteresată în peisajul domestic al Floricăi / e vorba de Savista (n.n.)/ se traduce prin asocierea somnului prefăcut cu boala apropiată morții, rol perfect interpretat, prin respirație: horcăia cu gura căscată... și, mai ales, prin acel *Roi de muște (care bâzâiau împrejurul ei... și tot mai obraznice*, prin zbor și zgomot, iau în stăpânire și cadavrul lui Ion. Indirect, animalele și păsările trimit la aceeași unitate a opozițiilor, deși încărcătura vieții pare dominantă. În sfera ei se înscriu găinile și cocoșii, boii și vacile". Se vede treaba că nu e tocmai așa cum am spus eu și că înțelegerea semnificațiilor simbolice ale operei literare ne obligă să mai citim și alte scrieri, cum e cea de față.

Tot aici Mihai Petre descoperă importanța uneltelor și a utilajelor, în rândul cărora el situează „briceagul și cuțitul, toporul și sapa, secera și coasa". Folosirea acestora nu se face la întâmplare, ci fiecare își are rolul și semnificația lui, deoarece „tăiatul lemnelor presupune forța fizică a bărbaților, ale căror brațe se prelungesc în unelte și utilaje". „Dintre utilaje, două se impun prin valoarea lor simbolică, plugul și căruța". Aflăm apoi că avem de-a face cu pacienți afectați material sau psihic, că Ion ar fi un „frustrator inițial", iar Vasile Baciu și Florica „doi obstructori, a căror acțiune trebuie anihilată de Ion", care ajunge în situația de „pacient afectat", pe când mai apoi trece la etapa de „agent involuntar".

Tipul acesta de „agentură" sună și mai bizar în analiza operei lui Grigore Ureche, de unde aflăm că Ștefan „acționează ca un «agent voluntar», iar apoi ca «pacient afectat» se refuziază la turci și cu agiutoriu de la împăratul turcilor devine «agent involuntar», față de sultan și «voluntar» față de pasagerul domnitor". În curând, el trece de la postura de „agent" la cea de „pacient" și din nou la rolul de „actant": „În urma confruntărilor armate, memorabile fiind victoriile de la Baia, Podul Înalt și Codrul Cosminului, asistăm la substituirea actanților", Ștefan Vodă din *secundar* /ajunge/ actant *principal*, iar la ieșirea din scenă, pe care a dominat-o ca beneficiar, și *agent activ*.

Schimbarea aceasta de roluri îl obligă pe autor să ne prezinte din această perspectivă toate personajele cronicii, de la Ștefan la Bogdan, Petru Rareș, Iliaș, Petru Vodă Șchiopul, Ivan Potcoavă, Iancul Vodă etc., aceștia fiind când „agenți voluntari" sau „involuntari", când „influențatori" sau „beneficiari", dar și „pacienți afectați". Această tipologie rebarbativă, prin intermediul căreia se judecă o cronică, precum cea a lui Ureche, ne-a dat mari dureri de cap, mai ales că în final personajul cronicii ajunge un simplu „pacient" (dar pe vremea aceea nu existau spitale psihiatrice!). Demn de remarcat că de data acesta autorul mulțumește foarte aferat profesorului Ovidiu Pecican, care i-ar fi făcut o „succintă prezentare" și care l-ar fi ajutat să-și înțeleagă mai bine opera. Mare-i minunea ta, Doamne!

Participanți la activitatea culturală „Nichita – 90"

Terezia Filip, Dana Buzura-Gagniuc, Gheorghe Pârja, Monica D. Cândea

Participanți la „Ziua Internațională a Francofoniei"

Nicolae Scheianu, Gheorghe Vidican, Dana Buzura-Gagniuc, Gheorghe Pârja

DOUĂ SĂRBĂTORI SUB SEMNUL NORDULUI:

„Ziua Internațională a Francofoniei" și „Ziua Internațională a Poeziei"

„Se poate trăi fără poezie? Evident, da! Se poate și fără lectură, fără literatură? Bineînțeles! Putem trăi și fără să știm vreo limbă străină, fără să fi fost vreodată la teatru și chiar fără să fi văzut vreun film bun sau vreo expoziție de artă? Fără discuții, da! Putem, chiar și fără toate acestea, să frecventăm liniștiți, ignoranți și mulțumiți localuri luxoase, să ne plimbăm în mașini scumpe, pe drumuri sigure și bine făcute de administrații performante, putem să avem cel mai bun telefon, cel mai modern penthouse și haine după ultimul trend. Poate fi și aceasta o opțiune pentru o categorie de oameni, pentru o filosofie de viață. Și dacă, într-o zi, toate aceste valori materiale se prăbușesc, se pierd? Ce ne rămâne? Ce se întâmplă cu noi? Abia atunci realizăm că ne rămâne ca unic punct de sprijin doar mobila interioară, acea bogăție pe care am adunat-o în suflet și-n minte, acei prieteni tăcuți și atât de onești care se cheamă: poezia, lectura, literatura, cultura, cartea, biblioteca. Ei nu vor trăda niciodată. Ei ne pot arăta drumul, ne pot face fericiți, puternici... pentru că ne edifică interiorul. De aceea, lectura, cunoașterea, permanenta neliniște creatoare și dorința de învățare sunt atât de necesare."

De aici a pornit discuția, de la potențiale răspunsuri la aceste întrebări menite a oferi o temă de meditație tinerei generații. Și în această manieră s-a derulat evenimentul din 21 martie 2023, „Poètes du Nord – Poeți din Nord", la Colegiul Național „Vasile Lucaciu" din Baia Mare, locul unde poezia a închegat un elegant dialog între elevi, poeți, scriitori și dascăli, pentru a celebra două sărbători: Ziua Internațională a Francofoniei și Ziua Internațională a Poeziei. Sub coordonarea profesoarelor dr. Daniela Sitar-Tăut, Aneta Făzăcaș și Mihaela Cuciureanu, poezia a fost mai întâi recitată de autorul ei, apoi citită de elevi în limba franceză, traducerile fiind făcute chiar de ei. S-a citit poezie din creația autorilor maramureșeni: Alexa Gavril Bâle, Gheorghe Mihai Bârlea, Florica Bud, Elena Cărăușan, Rodica Dragomir, Ștefan Jurcă, Gheorghe Pârja și Nicolae Scheianu. S-a recitat și tradus inclusiv din poezia regretatei Ioana-Ileana Ștețco, plecată de puține luni dintre noi. Protagoniști au fost, pe lângă scriitorii maramureșeni, elevii de la Colegiul Național „Vasile Lucaciu" și elevii Cenaclului „Voci eminesciene" al Colegiului Național „Mihai Eminescu", coordonați de prof. dr. Monica Dana Cândea și de prof. Alina Andreicuț – cea care a interpretat două creații muzicale proprii pe versurile poeților Gheorghe Pârja și Nicolae Scheianu. Managerul Revistei de Cultură „Nord Literar", Dana Buzura-Gagniuc, le-a reamintit celor prezenți că întregul efort al elevilor de la Colegiul Național „Vasile Lucaciu" din Baia Mare de a traduce scriitori maramureșeni în limba franceză se va concretiza într-un supliment al revistei, care va vedea lumina tiparului în luna mai a acestui an.

Iványi-Grünwald Béla

NICHITA – 90

Am fost privilegiații ascultători ai unor cuvinte alese, spuse de oameni care – sub o formă sau alta – l-au cunoscut pe Nichita Stănescu, poetul de la nașterea căruia s-au împlinit nouăzeci de ani în 31 martie.

Grație parteneriatului deja consacrat dintre Colegiul Național „Mihai Eminescu" din Baia Mare, Reprezentanța Maramureș a Filialei Cluj a Uniunii Scriitorilor din România și Revista de Cultură „Nord Literar", poezia lui Nichita Stănescu a fost abordată din multiple perspective alături de elevii și dascălii colegiului. Prof. dr. Terezia Filip, autor al mai multor cărți dedicate lui Nichita Stănescu, a evocat cu multă sensibilitate și profunzime personalitatea și creația poetului care ne provoacă să fim „mosafiri ai zeilor". Poetul Gheorghe Pârja a vorbit despre șansa de a-l fi întâlnit pe Nichita și despre cele două călătorii ale acestuia în Maramureș. De altfel, povestea descinderilor marelui poet în Maramureș e cuprinsă în volumul *Călătoria îngerului prin Nord*. Emoționantă evocarea lecției de la Săliștea de Sus, unde poetul le-a vorbit elevilor despre limba română: „Dragi copii, trebuie să vă spun că noi, cei care stăm laolaltă, avem o avuție pe care nu o poate avea nimeni. Ori că zic Transilvania, ori Moldova și celelalte plaiuri care, în decursul istoriei, ba s-au lungit, ba s-au scurtat. Avem o avuție inestimabilă, care nu se poate lungi, nu se poate scurta, și ea se cheamă limba română. Această limbă trebuie păstrată ca ochii din cap" (*Călătoria îngerului prin Nord*).

Întotdeauna dornici să asculte, participativi și interesați, pregătiți să recite din lirica poeților evocați, precum și din creațiile proprii, elevii colegiului au readus pe tapet poezia lui Nichita. De asemenea, s-au vizionat filmări cu Nichita Stănescu și s-au ascultat piese muzicale pe versurile sale.

Câteva numere din ediția de martie a Revistei de Cultură „Nord Literar", proaspăt ieșită de la tipar (în care sunt publicate și poezii ale tinerilor de la Cenaclul „Voci eminesciene"), precum și câteva exemplare ale cărții lui Gheorghe Pârja, *Călătoriile îngerului prin Nord*, au fost cadoul nostru pentru elevii și dascălii care ne-au făcut să trăim bucuria poeziei, a comunicării și-a energiei bune, și speranța că generațiile viitoare nu se vor îndepărta de lectură, de literatură.

Gazdele evenimentului au fost prof. Adrian Bledea – director adjunct al colegiului, profesoarele dr. Monica D. Cândea – moderatorul evenimentului, Ramona Corina Fonai, Mihaela Popan, Ramona Buhai, Corina Oțoiu și bibliotecara Ionela Hojda.

„CAPRICIILE TĂCERII" LUI GHEORGHE VIDICAN

Elegantă, rafinată prin decantări succesive, comprimată, sofisticată, inovativă adesea, poezia lui Gheorghe Vidican îți creează senzația că te afli într-un muzeu ori în fața unui film suprarealist. Trebuie doar să închizi ochii și să-ți construiești lumea. Lumea ta, cu imaginile lui. Și această provocare la vizualizare este o modalitate prin care poetul te ține și te menține în poezia lui.

În data de 5 aprilie, poetul orădean și-a lansat volumul de sonete *Capriciile tăcerii* la Biblioteca Județeană „Petre Dulfu" din Baia Mare. A fost un prilej de taifas literar – cum îi place chiar autorului să spună –, un moment în care s-a vorbit despre poezie în general și despre creația lui Gheorghe Vidican în special.

Trei vorbitori, trei perspective; dacă poetul Gheorghe Pârja a remarcat modul în care Gheorghe Vidican a surprins spiritul lui Nichita Stănescu în volumul *Înflorirea frigului*, poetul Nicolae Scheianu s-a aplecat asupra sonetelor din *Capriciile tăcerii*, iar Dana Buzura-Gagniuc, managerul Revistei de Cultură „Nord Literar", a vorbit despre temele recurente din volumele *Capriciile tăcerii* și *Suburbiile fricii*: clepsidra, nisipul, sângele, tăcerea.

Gheorghe Vidican rămâne așadar un risipitor al simbolurilor, într-o simfonie a tăcerii. Tăcerea din poezia sa e grea și intensă, dar nu apăsătoare, ci doar bogată, pentru că ea conține totul: începând cu tăcerea de dinaintea tăcerii până la verbul tăcut, nemilos, care defrișează, împerechează, îmbracă, înghesuie, osândește, roade.

Pagină realizată de Dana BUZURA-GAGNIUC

SCRIITORII ÎN CETATE

Gheorghe PÂRJA

Ziua de 24 martie a.c. va rămâne de referinţă pentru breasla scriitorilor din Filiala Cluj, deci şi a celor din Maramureş. Au avut loc alegeri pentru cei care sunt desemnaţi prin vot să conducă destinele Filialei Cluj a Uniunii Scriitorilor din România. La eveniment au fost prezenţi criticul literar Nicolae Manolescu, preşedintele Uniunii Scriitorilor, şi scriitorul Varujan Vosganian, prim-vicepreşedintele instituţiei. Cei doi au prezentat un raport asupra Uniunii. Este ştiută atitudinea unor foşti membri ai breslei, puşi pe demolarea ei morală, care au intentat numeroase procese. Scriitorii prezenţi au fost informaţi că procesele s-au încheiat cu sentinţe definitive în favoarea Uniunii. Reclamaţiile s-au dovedit nefondate. Ba mai mult, Uniunea a primit şi scuzele statului român.

Criza financiară care bântuie instituţiile de cultură nu a ocolit nici breasla noastră. Din fericire, a fost trecută cu bine. Domnul Nicolae Manolescu a vorbit despre creşterea vizibilităţii operelor literare şi a rolului scriitorului în această vreme. Altfel spus, despre afirmarea identităţii profesiei noastre.

Horia Bădescu, Nicolae Scheianu, Ştefan Jurcă, Gheorghe Pârja, Terezia Filip, Irina Petraş, Nicolae Manolescu, Nicolae Iuga, Florian Roatiş, Gheorghe Glodeanu

Apoi despre legătura Uniunii cu instituţiile de cultură, cu şcolile, cu publicul. S-a arătat foarte preocupat de structura manualelor şcolare, care au o viziune derutantă în privinţa autorilor şi a operelor valoroase. Proiectul Legii învăţământului a făcut obiectul unor repetate intervenţii ale scriitorilor. Uniunea a semnat, alături de sute de profesori de gimnaziu şi de liceu, un memoriu în care sunt amintite neajunsurile proiectului şi se cerea remedierea lor. Şi-a unit vocea cu a altora, în condamnarea plagiatului.

S-a făcut o pledoarie pentru sobrietatea dezbaterilor, în care opiniile să respire în voie, în care să predomine argumentele, nu injuriile. S-au adus în discuţie revistele literare. Domnul Manolescu a precizat, apăsat, că fără reviste literare nu există literatură. Cărţile scriitorilor ar ajunge într-un sac legat la gât. Meseria de scriitor presupune cartea ca mod de existenţă, iar revistele sunt un curier admirabil pentru circulaţia ideilor. În reviste se manifestă spiritul critic, aici se comentează şi se consacră valorile. A deplâns starea în care a ajuns revista „Familia", de la Oradea, publicaţie în care a debutat Mihai Eminescu. Este condusă stângaci şi fără personalitate. Sperăm în revigorare!

Apoi s-a făcut pledoarie pentru limba literară. Oare ce se va întâmpla cu literatura când limba română nu va fi literară, ci se va instala acest jargon trivial? Uniunea Scriitorilor are obligaţia ca acest lucru să nu se întâmple. Scriitorii cu pana lor, de gâscă sau computerizată, Uniunea cu misiunea de a crea mediul necesar unei existenţe a literaturii! Am reţinut definiţia domnului Manolescu: „Uniunea Scriitorilor nu este o asociaţie oarecare, un ONG ca atâtea altele, nici un simplu sindicat de breaslă, ea este ultimul bastion al literaturii adevărate din România secolului XXI."

Nu am uitat că a fost o întâlnire de alegeri la Filiala Cluj. Cu acest prilej, doamna Irina Petraş şi-a prezentat izbânzile mandatului care s-a încheiat. I-am fost alături şi ştiu energia cu care s-a implicat în conducerea Filialei. De la cărţile cu caracter de unicat, în care şi-au găsit locul o bună parte dintre scriitorii Filialei, la legătura periodică cu toţi membrii acesteia. Sub deviza acaparatoare: „Scriitorii în Cetate!" La urna de vot, numele criticului literar IRINA PETRAŞ a ieşit învingător. Deci ea va conduce Filiala în următorii cinci ani, alături de Comitetul de conducere, format din: Doina Cetea, Laura Poantă, Ovidiu Pecican, Constantina Raveca Buleu.

Ca reprezentant al Filialei Cluj în Consiliul Uniunii Scriitorilor din România a fost ales criticul şi istoricul literar Ovidiu Pecican. Cum aminteam la început, la adunarea de alegeri au fost şi scriitori din Reprezentanţa Maramureş, Filiala Cluj a Uniunii Scriitorilor, care au contribuit la exerciţiul democratic cu opinii despre mersul Uniunii. Confraţii din Maramureş prezenţi la Cluj au fost scriitorii: Terezia Filip, Gheorghe Mihai Bârlea, Ştefan Jurcă, Nicolae Goja, Ioan Dragoş, Nicolae Scheianu, Florian Roatiş, Nicolae Iuga şi, cu voia dumneavoastră, Gheorghe Pârja.

***

Criticul literar Nicolae Manolescu a fost reales, de filialele din ţară, preşedinte al Uniunii Scriitorilor din România, iar scriitorul Varujan Vosganian, prim-vicepreşedinte al breslei scriitorilor.

Au fost consultări electorale şi la nivelul Reprezentanţei Maramureş, Filiala Cluj a Uniunii Scriitorilor din România. Dintre cei 28 de membri ai Reprezentanţei Maramureş, 25 dintre ei l-au reconfirmat pe scriitorul Gheorghe Pârja în calitate de preşedinte-coordonator al Reprezentanţei maramureşene, cu sediul în Baia Mare.

„NORD LITERAR" – 20 retrospectivă în imagini

În 2023, Revista de Cultură *Nord Literar* împlineşte două decenii consacrate literaturii, culturii, valorilor perene ale acestui spaţiu. Dedicăm rubrica „remember" aniversării celor douăzeci de ani de existenţă, aducând în prim-plan fotografii-document din viaţa revistei.

Sălue Horvat, Ioan Moldovan, Augustin Cozmuţa, Vasile Avram

George Vulturescu, Terezia Filip, Ion M. Mihai

Olimpiu Nuşfelean, Daniela Sitar-Tăut, Mihaela Albu, Camelia Zăbavă, Dan Anghelescu

Pamfil Bilţiu, Ioan Dragoş, Delia Muntean, Gheorghe Pârja

Ana Olos, Mircea Popa, Valer Turcu Iorga, Sălue Horvat, Vasile Iuga de Sălişte, Gheorghe Glodeanu, Ion Pop, Ioan Chelinţeanu, Dan Achim, Terezia Filip, George Vulturescu

„MARAMUREȘUL ERA PENTRU NOI UN SPAȚIU APROAPE MITIC”

Gheorghe PÂRJA în dialog cu scriitorul Arcadie SUCEVEANU

Scriitorul Arcadie Suceveanu a fost președinte al Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova. Ne știm de aproape trei decenii. I-am urmărit apariţiile editoriale, mi-a dăruit cărţile dumisale la manifestările literare din spaţiul limbii române, unde ne întâlneam. Ne-a apropiat tocmai dorinţa de a descoperi o vreme tăcută, când ştiam unul de altul, dar nu am avut cum să ne întâlnim. Știam că este un nume de referinţă literară şi patriotică în Bucovina de Nord. Apoi a coborât la Chișinău. În anul de răscruce 2018, am bătut drumul spre Basarabia de două ori. Apoi Arcadie a venit în zona Maramureșului, în septembrie, din acel an. Așa s-a conturat acest dialog, cu referire mai ales la perioada cernăuţeană.

***

• Dragă Arcadie, păstrez la loc de cinste întâlnirea noastră de la Cernăuţi din aprilie 1990, care, pentru mine, a reprezentat o deschidere spre o lume despre care ştiam câte ceva, dar nu o cunoşteam concret în niciun fel. Ajungeam, parcă era un vis, în oraşul în care a învăţat Eminescu, unde a debutat Lucian Blaga. Prin Maramureş, numele oraşului era amintit rar, mai ales de cei bătrâni, şi era legat de campanii militare. Pentru generaţia mea, Cernăuţiul era un oraş de departe, care a fost în corpul statului român, dar istoria i-a fost potrivnică. Cert este că se tăcea aprig despre Bucovina de Nord. Ce ştiaţi voi despre România? Despre Maramureş?

Istoria ne-a fost mai întotdeauna potrivnică nouă, românilor. Marii monștri imperiali ne-au fragmentat și ne-au divizat trupul, dar nu au reușit să ne distrugă spiritul și ființa. Codul genetic nu poate fi schimbat, oricât ar fi încercat și mai încearcă și astăzi unii s-o facă, căci în el e lucrarea lui Dumnezeu. În anii de ocupaţie sovietică, România era pentru noi o ţară interzisă, un spaţiu tabu. Dar tocmai această situaţie a declanşat în straturile ascunse ale fiinţei noastre acea energie ancestrală ce ne-a ajutat să rezistăm şi să supravieţuim. Interdicţiile au avut asupra noastră efectul fructului oprit, care, aşa cum se ştie, este râvnit cu şi mai multă înverşunare. Noi am fost întotdeauna români, trăiam şi simţeam româneşte, cumpăram cărţi româneşti din toate oraşele fostului imperiu pe unde aveam prilejul să călătorim, ascultam de dimineaţă până seara posturile de radio şi TV româneşti, eram la curent cu toate noutăţile din literatura din dreapta Siretului şi a Prutului. Maramureşul era pentru noi (şi azi rămâne la fel) un spaţiu aproape mitic, în care se află rădăcinile noastre ancestrale, o mirifică zonă folclorică din care răzbăteau până la noi vocabulele unui grai încărcat de miresme şi sonorităţi nemaiauzite, ritmurile dansatorilor de pe valea Izei, vocea inimitabilă a fraţilor Petreuş, Nicolae Sabău. Noi, românii din Bucovina, ştiam bine că miticul Zimbru, al cărui cap fusese zidit în vechea stemă a Moldovei, venise din Maramureş şi nu din altă parte, gonit peste munţi de vânătorii lui Dragoş Vodă...

• Ştiu că eşti născut într-o aşezare rurală, căreia-i porţi numele. Cum erau copilăria şi şcoala în sat? Ştiai ceva despre Ion Creangă?

M-am născut în satul Suceveni, rebotezat de sovietici după război în Şirokaia Poliana (Poiana Lată, cum ar veni în ruseşte), sat românesc sută la sută, aşezat pe valea Siretului, la 45 de kilometri de Cernăuţi, pe direcţia Cernăuţi-Rădăuţi, foarte aproape de Putna lui Ştefan cel Mare. Suceveanu nu e un pseudonim, e numele meu adevărat, îl poartă aproape un sfert din consătenii mei. Copilăria mi-a fost plină de lipsuri materiale, dar bogată în jocuri şi eresuri, „şturlubatică şi senină”, foarte asemănătoare cu cea a lui Nică al lui Ştefan al Petrei din Humuleşti. Pe Creangă l-am studiat în şcoală, poveştile lui ni s-au transmis din generaţie în generaţie, pe cale orală, iar *Amintiri din copilărie* a fost prima carte pe care mi-am cumpărat-o pe bănuţii adunaţi din colindat, ea fiind şi piatra de temelie a bibliotecii mele personale.

• Studiile universitare le-ai făcut la Cernăuţi. Te-ai pregătit pentru a fi profesor. Ai practicat câţiva ani această meserie. Care era atmosfera universitară? Ce profesori ai avut?

Am studiat la Universitatea din Cernăuţi între anii 1969-1974, absolvind Facultatea de Filologie, secţia Limba şi literatura „moldovenească” (noi, cei din Bucovina, chiar dacă eram atestaţi în actele civile ca români, limba în care studiam se numea, în chip paradoxal, „moldovenească”). Dar iniţial nu avusesem de gând să mă fac profesor de şcoală, încă din cei mai fragezi ani ai copilăriei şi ai adolescenţei eram stăpânit de ambiţia de a ajunge scriitor. După absolvire însă, aşa cum cei de la conducerea ziarului regional *Zorile Bucovinei* (pe atunci unica publicaţie de limbă română din Nordul Bucovinei) s-au opus să mă angajeze în redacţie, am fost nevoit să plec la ţară, în comuna Horbova, o localitate de lângă Herţa, unde am fost profesor de limba şi literatura română timp de cinci ani. La facultate am avut parte de profesori buni, cu multă carte, cei mai mulţi dintre ei având studii făcute în interbelicul românesc – Vasile Levițchi, Zinaida Peniuc, Mihail Dăscălescu, Mihailo Ivasiuc, Grigore Bostan, Alexandrina Cernov ş.a. În ciuda interdicţiilor de tot felul, în special de ordin ideologic, şi a mediului ostil în care trebuia să creştem şi să ne instruim, atmosfera din anii studenţiei cernăuţene a fost una de emulaţie creatoare. La facultate, apoi la ziarul *Zorile Bucovinei* exista un cenaclu, patronat mai mulţi ani de Vasile Levițchi, profesorul şi mentorul nostru, pe atunci scriitor deja consacrat şi un redutabil traducător din literaturile rusă şi ucraineană. De la librăria „Drujba”, care, conform canonului ideologic al vremii, avea câte o secţie cu cărţi din literaturile ţărilor K.A.E.R-ului, ne cumpăram cărţi româneşti, reuşind astfel, unii dintre noi, să ne facem biblioteci uriaşe. Învingând mari piedici şi dificultăţi, eu şi colegii mei cernăuţeni ne publicam din când în când poeziile şi articolele de critică literară atât în ziarul nostru regional, cât şi în ziarele şi revistele de la Chişinău.

• Când şi cum s-a întâmplat miracolul scrisului? Ce modele literare ţi-au fost călăuză?

Am început să scriu poezii încă în anii de şcoală. Citeam poeziile „clasicilor literaturii sovietice moldoveneşti” din manualele şi crestomaţiile de atunci şi îmi ziceam: „aşa şi eu pot scrie”. Şi am încercat. Şi am scris... Dar la modul „serios” am început să scriu sub influenţa poeziei lui Vasile Levițchi, poetul născut în Carapciu-pe-Siret, o comună învecinată cu Sucevenii mei. Mai târziu, la facultate, tot profesorul Levițchi a fost acela care mi-a deschis uşi spre cunoaşterea literaturii române şi universale, mi-a pus în faţă marile modele ale poeziei româneşti clasice şi contemporane.

• În ce împrejurări ai luat cunoştinţă de poezia contemporană din România? Cărţile autorilor români ajungeau la Cernăuţi?

Încă în primii ani de studenţie am început să-mi formez o bibliotecă personală, din care nouăzeci la sută din cărţi erau româneşti. Frecventam Biblioteca Universităţii, foarte bogată, în care se mai păstrau vechile fonduri de carte românească din perioada interbelică. Citeam, destul de regulat, revistele *România literară* şi *Luceafărul*, uneori şi *Contemporanul*, pe care le primeam pe căi ocolite, în colete poştale, tocmai de la Moscova şi Orenburg, nouă fiindu-ne interzisă la Cernăuţi abonarea la ziare şi reviste româneşti. Astfel, eu şi colegii mei de ideal poetic ne ambiţionam să ne ţinem conectaţi la literatura din România, încercând să ne perfecţionăm limba şi stilul, să ne sincronizăm cu demersurile colegilor de generaţie. Descopeream, mai mult pe cont propriu, ca pe nişte noi continente sau ca pe nişte fascinante insule poetice, marile nume şi cărţile de poezie emblematice din acea perioadă: *Necuvintele*, *Oul şi sfera* de Nichita Stănescu, *Tinereţea lui Don Quijote* de Marin Sorescu, *Infernul discutabil*, *Imnele Transilvaniei* de Ioan Alexandru, *Călcâiul vulnerabil*, *A treia taină* de Ana Blandiana, *Vine iarba* de Ion Gheorghe, *Omul cu compasul* de Ştefan Aug. Doinaş, *Gloria ierbii*, *Ierbar de nervi* de Gheorghe Tomozei, *Rod III* de Cezar Ivănescu, *Inel cu enigmă*, *Diotima* de Mihai Ursachi, *Elegii de când eram mai tânăr* de Mircea Dinescu, *Umbria* de Adrian Popescu, *Altoiuri* de Dinu Flămând etc., etc.

• Deşi ne-am format cultural într-un sistem neprielnic libertăţii de expresie, totuşi am spart crusta dăunătoare. Se ştia, la noi, că sistemul de la Cernăuţi era mai aprig şi, iată, ai ajuns un nume de referinţă în spaţiul poeziei româneşti. Explică-ne cum s-a întâmplat devenirea.

→

→

Parafrazându-l pe Ion Caraion, dacă nu greșesc, aș putea și eu să afirm că „poezia poate fi mai puternică decât un imperiu". Numai marea credință în forța cuvântului și a poeziei m-a ajutat să înving acele forțe ostile și subversive ce se opuneau afirmării unui tânăr intelectual român din Bucovina acelor timpuri. Și, bineînțeles, schimbările survenite în istorie odată cu perestroika și cu Revoluția Română din decembrie 1989. Întâlnindu-se, acești doi factori atât de importanți au făcut posibilă realizarea idealului din tinerețe – integrarea scrisului meu în contextul general al literaturii române.

• Evocă, te rog, figura legendară (pentru mine) a lui Vasile Levițchi, din perioada cernăuțeană, în casa căruia am împlinit vârsta de 40 de ani (27 aprilie 1990), care mi-a dăruit atunci romanul „Cevengur" al lui Platonov, cu o măgulitoare dedicație. Era transpus de el din rusă în română, scris cu litere slave. Așa răzbăteați spre limba română? Cum ați ajuns la grafia latină?

Vasile Levițchi a fost o figură providențială pentru românii din Nordul înstrăinat al Bucovinei, un adevărat simbol al rezistenței românești în anii totalitarismului comunist. El a fost primul mare intelectual și scriitor român care a spart acea „crustă" ostilă și nocivă în care ne aflam închistați. Memoria noastră, a celor care l-am cunoscut și i-am fost aproape, îi păstrează intactă imaginea de intelectual desăvârșit, ținuta demnă și delicată de om „subțire", care a avut cultul cuvântului bine scris și frumos rostit. Era un om cu charismă, cu o nedezmințită autoritate morală, de care contextul, oricât de îndoctrinat și ostil, nu putea face abstracție. În perioada când l-ai cunoscut, el fusese deja îndepărtat de la catedră și pus, cum se zice, pe linie moartă, iar pentru a putea supraviețui era nevoit să salahorească la traducerea unor cărți din limbile rusă și ucraineană. *Cevengur* era unul dintre multele romane pe care le-a transpus în română. Această traducere, ca și multe altele semnate de el, rămâne și azi valabilă. Iar editurile din România ar face bine dacă, transpunându-le din alfabetul chirilic în cel latin, le-ar reedita. Cât privește revenirea la grafia latină, ea face parte din lunga poveste a supraviețuirii și a regăsirii identității noastre românești. E o istorie cu multe pagini, pe care vom avea poate răgazul să le răsfoim altădată...

• Aveați cenacluri? Erau prietenii literare la Cernăuți?

În primii ani ai studenției mele cernăuțene existau două cenacluri – cel de la Facultatea de Filologie și cel de la ziarul *Zorile Bucovinei*. Dar în scurt timp, și anume în perioada când începuseră să formeze și să propulseze tot mai multe talente tinere, ele au fost, unul după altul, închise. De ce? Știam cu toții de ce, deși nu ne-a dat nimeni nicio explicație coerentă. Atunci, noi, câțiva prieteni mai „insurgenți", coalizându-ne sub stindardul poeziei, am format un cenaclu mai restrâns numeric, de fapt un mic grup poetic semiclandestin (Ilie T. Zegrea, Ștefan Hostiuc, Vasile Tărâțeanu, Simion Gociu, subsemnatul și, din când în când, Mircea Lutic și Dumitru Covalciuc), care se întrunea periodic în garsoniera lui Ilie și a doamnei sale Nița sau acasă la profesorul Levițchi. Acolo, călăuziți și supravegheați de domnul profesor, ne citeam noile producții poetice, făceam analiză aplicată pe texte, discutam literatură ori ascultam muzică (românească, desigur), polemizam și învățam mersul „pe muchie de cuțit"... Prieteniile literare care s-au format între membrii grupului nostru atunci, în acele momente cruciale, nu vor dispărea niciodată, ele fac parte din categoria celor providențiale, definitive...

• Unde se manifestau publicistic scriitorii din Bucovina de nord? Erau reviste, edituri?

În afară de *Zorile Bucovinei*, la Cernăuți nu existau pe atunci alte publicații în care să ne putem publica textele. Ce-i drept, mai exista o mică secție de carte românească în cadrul Editurii Karpati din Ujgorod, unde erau tipărite anual și câteva titluri destinate monoritătii românești din Bucovina, în special broșurele pe teme agricole sau ghiduri turistice; între acestea, o dată la doi-trei ani, apărea și câte o plachetă de versuri semnată de autorii locali. La această editură, Vasile Levițchi a reușit să-și tipărească, în 1965, placheta de versuri *Preludiul primăverii* – prima carte în grafie latină. A fost un adevărat miracol, care însă nu s-a mai repetat... Tot acolo am debutat mai târziu și noi, cei mai tineri – Zegrea, subsemnatul, Tărâțeanu, Gociu. Dar în afară de Cernăuți, noi mai aveam o șansă – Chișinăul. Aici apăreau mai multe ziare și reviste în limba „moldovenească", erau mai multe edituri, erau scriitori și editori cu suflet nobil, care mai lăsau din când în când câte o ușiță deschisă și pentru frații lor bucovineni...

• Ce te-a determinat să dai Cernăuțiul pentru Chișinău?

În anii când eram profesor la Școala Medie din comuna Horbova (1974-1979), începusem să public intens la Cernăuți și la Chișinău, iar grupul nostru poetic devenise foarte activ. Eram monitorizați de „organe", umbra lor ne însoțea peste tot. Purtam pe fila biografiei noastre dangaua de „naționaliști români". Tentativele mele, repetate ani de-a rândul, de a mă angaja la *Zorile Bucovinei* sau la Radiofuziunea regională, în redacția de emisiuni în limba română, n-au dat rezultate. Iar pe la începutul verii lui 1979, profesorul Levițchi mi-a sugerat să plec la Chișinău – aflase că mi se pregătea „ceva rău" și era mai bine dacă dispăream din Cernăuți. Și el, și noi toți eram obsedați de moartea tragică a lui Ilie Motrescu, poetul și ziaristul de la *Zorile Bucovinei* care, în vara anului 1969, la vârsta de 27 de ani, a fost ucis și aruncat în apele Prutului, în condiții suspecte, neelucidate nici până azi. În aceste condiții, mi-am îmbrățișat fetița de cinci ani și soția tânără și, în seara zilei de 13 august 1979, am urcat în autobuzul Cernăuți-Chișinău...

• Ai fost ales președinte la Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova. Am trecut pragul instituției pe care o conduceai. Este o onoare pentru scriitorii basarabeni. Ca poet, rămân la părerea lui Alex. Ștefănescu: „Adevăratul Arcadie Suceveanu trebuie căutat în acele poeme de un remarcabil fast baroc. Are aptitudinea de a face din poezie un spectacol de gală, aducând o contribuție prețioasă la dezvoltarea literaturii române nu numai de acolo, ci și de aici. De oriunde". Cum împaci administrația cu creația?

E greu, e tot mai greu în condițiile noastre să împaci aceste două dimensiuni existențiale. Dar iată că mă încăpățânez, de ani buni, să le împac, croindu-mi și răscroindu-mi mereu timpul, scurtându-mi și ajustându-mi zilele, orele de somn și de odihnă, concediile, deplasările... Dar cunoști și tu destul de bine, iubite Poete și Prietene, asemenea situații, ai trăit și tu ani îndelungați în condițiile când trebuie să conjugi scrisul cu alte obligații și preocupări...

• Acest dialog a fost stârnit de prezența ta la Deseşti, în Maramureș, unde ai fost încununat cu Marele Premiu „Nichita Stănescu", având ca predecesori poeți din Ungaria - Szentmartony Janos, președintele Uniunii Scriitorilor, Adam Puslojic, Nicolae Dabija, Ilie Zegrea, Ana Blandiana, Ion Mureșan, Moshe Itzhaki (Israel) și încă opt poeți din România. Cum apreciezi această aventură lirică pe covorul de iarbă al curții mele părintești?

E o aventură sublimă, e un covor prețios, pentru că pe el au călcat oameni dragi, oameni aleși, așa cum sunt părinții tăi, așa cum sunt atâția și atâția poeți pe care îi iubesc și îi admir. Festivalul pe care reușești să-l organizezi an de an a devenit o marcă poetică, iar comuna Deseşti apare astăzi ca un punct luminiscent pe harta literaturii române. Mă simt onorat, mai mult mă consider un privilegiat că am fost la Deseşti, unde am fost încununat cu Marele Premiu „Nichita Stănescu". Apreciez ca pe un adevărat gest de noblețe și de frățietate faptul că reușiți să-i aduceți la această sărbătoare a comuniunii literare și pe poeții români din afara granițelor actuale ale României. Or, așa cum spunea Călinescu, „literatura română este una și indivizibilă", oriunde s-ar afla exponenții ei.

Marcel Iancu

„EU LOCUIESC ÎNTR-UN CRIN”

Constantin CUBLEȘAN

Trebuie să dai dovadă de un mare curaj literar să propui astăzi, în avalanșa atâtor volume de versuri teribiliste, de un postmodernism experimental, o carte în stil clasic, cu poezii de dragoste, așa cum face Virgil Diaconu în *Jurnal erotic* (Editura Contrast, București, 2021). Curajul vine din sfruntarea oricăror mode și modele prefabricate („Niciodată nu am putut să fiu / în pas cu noile vremuri; cu poetica în vogă”), astfel încât autorul s-ar putea considera a fi un rătăcit în afara timpului modernității cu orice preț, modernitate înțeleasă în sensul abandonării oricăror forme de exprimare pur sentimentală. Or, tocmai asta mi se pare a constitui o formă majoră de libertate creatoare.

Dragostea a fost și va rămâne, fără îndoială, o temă literară, poetică, obligatorie, oarecum, creației lirice. Virgil Diaconu e un pasional. Un veșnic îndrăgostit care știe (și poate) să-și traducă afectivitatea în formele rafinate ale cântecului. Căci în cântec i se adresează ființei iubite, fie că îi declară adorația, fie că o portretizează idealizând-o, fie că se lamentează în dorul acesteia sau că suferă la pierderea ei. Sunt tot atâtea ipostaze în care se înfățișează fără ezitare într-o suită amplă de poezii ce vor să fie jurnalul său erotic. Și, mai înainte de toate, el însuși își declamă sensibilitatea propriei trăiri: „Eu locuiesc într-un crin și tu ești crinul acela” i se adresează ființei iubite. Pentru ca relația lor sentimentală să se realizeze într-o atmosferă de celestă puritate: „Iubita mea ține în palma stângă un înger. / Un înger cu o lumânare aprinsă / și aleargă cu el prin mulțime. // – Iată Îngerul! Le spune trecătorilor, iată Îngerul! / – Îl știm – spun ei, este îngerul de porțelan. // – Nicidecum! Acesta este un înger adevărat! / Priviți-l cât de strălucitor este. / Priviți-l acum, pentru că în orice clipă / se poate face nevăzut. / – Îl știm – spun ei. Este îngerul de porțelan. // Iubita mea aleargă cu un înger / El desparte cu surâsul său apele de uscat, / lumina de întuneric. / El face acest lucru doar pentru noi, orbii! // Iubita mea aleargă cu un înger cât o lumânare aprinsă / și desparte întunericul de lumină” (*Îngerul*).

E aici o metaforică ce plasează ritualica erotică dincolo de banalitatea ființării obișnuite a cuplului, căci iubita poate fi însăși poezia, în înțelegere superioară. Are perfectă dreptate Gh. Grigurcu când spune: „Putem vorbi uneori, sub pana lui Virgil Diaconu, de o erotică a poeticii. Nimic nu ne oprește, ba chiar ne simțim îndemnați a citi un poem în care formal e vorba de o femeie drept o adresare Poeziei. Muză capricioasă în inefabilul său, calină în imaterialitatea sa. Poezia se încarcă cu aspirația de posesiune a autorului, cu accent doloric, precum un triumf al irealizării”. Fără îndoială că da. Însă autorul acestor versuri este și un autentic poet al iubirii adevărate – „Ia seama: ultimele poeme de dragoste sunt aici, / în inima mea. Dacă vrei poți să le-asculți bătaia. / Dacă vrei poți să îți vezi în ele chipul și mâinile” (*Scriptură*).

El i se adesează iubitei cu o frumoasă fandare plină de candoare: „Bună dimineața, femeie. / Știu că ești acolo, în spatele ferestrei, / ca o regină printre lucrurile mărunte ale zilei; / ca o regină printre visele tale de femeie/ (...) / Știu că ești acolo, în spatele ferestrei, / culegând trandafirii sălbatici din ultimele mele scrisori” (*Bună dimineața femeie*).

Poezia cuplului e tandră și cată a prefigura fericirea de a fi împreună: „Alergăm, de mână, prin ploaia de vară, / căutând adăpost. // Ploaia în rafale peste ierburile de smarald / și tufele întunecate de mentă, pe care mai târziu / le vom culege pentru desfătarea nărilor noastre / flămânde de mirul Domnului poposit printre ierburi” (*Ploaie de vară*).

E pasional și voluptatea carnală a clipelor de dragoste nu și-o estompează căutuși de puțin: „Trupul tău îmi aleană ultima clipă! // Mângâierea ta este nisipul / care a trecut prin ceareafurile mele. // O corabie spre infern este trupul tău, / o apă a morților pe care plutesc în derivă // Încă un înecat în panoplia victoriilor tale, Anomalisa, / răspunsul găsit în stele nu ajută cu nimic. / Stelele nu mai răspund la rugăciunile mele (...) Îmbrățișarea este un zbor pe dinăuntru. / Dar zborul este numai al meu, Anomalisa” (*Anomalisa*).

Ca un trubadur romantic îi fredonează, sub balconul imaginar, melancolice romanțe: „Femeie cu flacără mică, / din crini, aștept să cobori... / În casa cu umbre și duhuri / nu te scumpi în comori. // Lumina – zgârcită cu mine – / nu mă alintă prea mult. / În noaptea părului tău / pasărea tristeții ascult. // Cum stau sub privirile tale, / bolnav sunt de tot nepătrunsul. / De unde, Doamne, să iau / puteri spre-a-i deschide surâsul!? / Prințesă a clipelor repezi, / din crini, aștept să cobori. / În casa cu flacăra mică, / fă-mă stăpân pe comori” (*Din crini*). Multă pasionalitate și multă melancolie. Neliniștea neîmplinirii e marcată de faptul depărtării, iar chemarea iubitei vine ca dintr-un ecou de baladă: „Cât să rămâi în turn? / Pădurea a dat năvală în odăile tale secrete, / cohorte de vrăbii te-au luat cu asalt. / Nerv cu nerv și celulă cu celulă te-au luat cu asalt. // Cât să rămâi în turn? / Mai îndrăznește ca niciodată, / cireșul a dat buzna în tine cu florile lui. / Și cearta vrăbiilor îți aleargă prin vene... Doamne, / mai că îmi vine să mă dau la despletita această blondă, / care aleargă pe străzi: dimineața. Mai că îmi vine / să mă iau la trântă cu vântul care îi răzvrătește pletele / (...) / Cât să rămâi în turn? / Deja o seară de toamnă îmi aleargă prin vene să te întâmpine. / Deja prin cearșafurile nopții mă tăvălesc cu tine” (*Cât să rămâi în turn?*).

Poezia de dragoste a lui Virgil Diaconu e declamatorie, de o retorică pasională, mereu agresivă în felul ei amoros, dar profund sinceră și adevărată. Așa încât nici lamentoul după o iubire pierdută nu vibrează altfel decât în acorduri estompat elegiace: „De când ai plecat, / vrăbiile și-au luat zborul din casa mea. / Fratele vânt a luat-o razna prin lume, / greierii au pornit în bejenie. / Toată lumea a fugit din casa mea, / eu am rămas fără casă. // de când ai plecat, / sufletul meu umple mările lipsă. // Cetate părăsită am ajuns. / Ninive, în care șacalii și hienele urlă. // De când ai plecat, am rămas doar cu tine” (*De când ai plecat...*).

În tendința de a-și defini sentimentele, versul devine adesea aforistic, reflecțiile asupra stării de iubire cultivă cugetarea. Totul în haloul unei tradiții lirice filtrate prin asumarea unei modernități cumpătate.

Rusz Livia

GÂNDURI... PE CĂRĂRILE POEZIEI

Raluca HĂȘMĂȘAN

Ioana Chiș este o tânără cu frumoase aspirații în universul provocator al poeziei, în care pășește încă nesigur, pași pe care îi încurajăm, chiar dacă încercările stau sub fireasca umbră a lecturilor și a influențelor specifice începuturilor și tatonărilor. Elevă a Colegiului Național „Mihai Eminescu” din Baia Mare, ea face parte din cenaclul „Voci eminesciene” (coordonat de profesoara dr. Monica D. Cândea). Activitatea și colaborarea acestuia cu revista „Nord Literar” și cu Reprezentanța Maramureș a Uniunii Scriitorilor, Filiala Cluj (condusă de Gheorghe Pârja) sunt cunoscute cititorilor din paginile publicației noastre.

Volumul de debut al Ioanei (*Prea multe gânduri*), deși nu poartă emblema unei edituri și nici nu beneficiază de o casetă tehnică sau de o prefață, reprezintă o primă îndrăznire/recunoaștere a afirmării publice a vocii sale. Ceea ce tinerii adolescenți ar găsi adecvat să consemneze intim în jurnale tipice, Ioana Chiș simte să pună în versuri și să-și exprime astfel metaforic stările și emoțiile care-i copleșesc ființa aflată în căutare de sens, de validare și de autenticitate.

Autoarea își împarte gândurile tematic în nouă „capitole”, pe care le însoțește de mottouri/citate extrase din lecturile sale, care rezonează cu stările interioare și cu emoțiile transpuse liric. De exemplu, *Primele gânduri* au ca referință un citat din Sylvia Plath: „If I didn't think, I'd be much happier” („Dacă nu aș gândi, aș fi mult mai fericită”). Tumultul gândurilor naște angoase, care împiedică adesea simpla bucurie de a trăi: „nu, nu trebuie să ai sens, / nimeni nu trebuie să-și aibă sensul. / fiindcă dicționarul vieții te roagă manierat / doar să trăiești cu adevărat” (*te rog frumos nu mă mai ruga*). În străfundul ființei, sufletul este totuși bine ancorat în solul bătătorit de acel „te iubesc! / cel pe care mi-l rostea a mea mamă / fără de care nu puteam trăi” (*te iubesc floare din Rai?*). În celelalte secțiuni, extrasele Ioanei Chiș, care precedă și amplifică mesajul liric, sunt din Mihail Bulgakov, Emily Bronte, Oscar Wilde, Donna Tartt ș.a.

În al doilea grupaj, *Cu gândul la sfârșit*, adolescenta reușește o plastică antiteză între cele două talere ale balanței între care oscilează existența ființei, fericirea – tristețea: „fericirea îi curgea cu rapiditate / aievea zilelor de iarnă, / fericirea ce era vie și explozivă, / o euforie ce nu-ți lasă pic de dependență // tristețea, un autoportret al războaielor / și-o biografie a artei, / sentimentul care urma după lunga clipă a fericirii / și dura etern” (*contradictoriu 45*).

Cele mai izbutite poeme sunt cuprinse în *Gânduri sociale*, în care se simte amprenta de autenticitate/asumare a discursului, o degajare a rostirii și o prezență mai intensă a vocii lirice, care adoptă adesea tonalități pesimiste: „exist fără să știu pentru ce / cu cheia succesului absolut / m-am înecat treptat în eșec” (*un exist între lumi*); „inima mea zburdă-n bucăți / plâng eliberator din purgatoriul regretelor tăcute / și lacrimile-mi cântă-n viitor” (*zbucium*); „oglinda-mi era dușman de suflet / complexitate de complexe omenești / eram carne peste suflet aruncat în valurile tinereții” (*micul artist*).

Gândurile anului oferă un tablou al lunilor/anotimpurilor și al stărilor generate de efemeritatea timpului și a ființei, din care lipsesc exaltările visătoare sau exuberanțele admirative, curgerea timpului fiind resimțită/interiorizată într-o manieră cugetător-deprimantă. Toamna e luna zilelor „indecise”, a „ploilor risipite printre cuvinte”, „lună plină de eșecuri”. Primăvara este și ea înșelătoare, lipsită de mireasme și de vitalitate regeneratoare: „dăunător mi-am atins pielea de un nou anotimp / un soare cald, un aer dulce, / dar continuu în al meu gust / era doar falsul sentiment / al libertății eterne”(*mai*).

Între mâhnire și speranță, între iluzii și deziluzii, între acceptare și neacceptare, între luptă și renunțare („lupți cu gândurile, / dar mâinile îți sunt înghețate. / încerci să accepți / dar acum doar tolerezi” – *luptătoare-n mâhnire*), gândurile Ioanei Chiș prind aripi și se înalță înspre univers sub formă de poeme, pe care autoarea le împuternicește cu efecte terapeutice, după cum precizează în finalul volumului: „Am scris pentru suflet, pentru a-mi ajuta trupul să reziste. Scriind gânduri, am învățat să mă ascult în sfârșit pe mine”. Se poate ca primele încercări lirice să fie mai mult decât atât, să nu fie doar un popas pe cărările poeziei, ci să reprezinte întrezărirea unui drum frumos pe acest tărâm.

TUMULTUL EXISTENȚIAL ȘI LIRIC AL UNUI POET BASARABEAN

Terezia FILIP

O privire rapidă în biografia lui Traian Vasilcău, poet român din Chișinău, literat, eseist, traducător, îți spune că persoana sa nu are nevoie de niciun fel de prezentare sau de promovare. Și totuși, dincoace de Prut, ne place să ni-i apropiem și să-i cunoaștem pe scriitorii basarabeni. Autor a zeci de volume și literat în multiple ipostaze, Traian Vasilcău este membru al Uniunii Scriitorilor din Moldova și membru al Uniunii Scriitorilor din România, ceea ce reprezintă recunoaștere și un standard de calitate scriitoricească certă. Mai mult decât atât, poetul beneficiază de titluri, de medalii și de onorante premii de recunoaștere a creației sale, ca de pildă titlul onorific și medalia de „Maestru în Artă al Republicii Moldova" sau „Premiul Național pentru Artă și Cultură" acordat de Guvernul Moldovei. O parte dintre volume i-au fost traduse în nu mai puțin de optsprezece limbi străine. „Traianus", cum îl alintă pe poet Arcadie Suceveanu, președintele Uniunii Scriitorilor din Moldova, a fost sau este funcționar într-o instituție precum Primăria Chișinău, în tangență cu domeniul culturii și conectat la problemele lumii basarabene.

Am rămas cu sentimentul unei datorii neîndeplinite de când, cu câțiva ani în urmă, Virgil Șerbu Cisteianu, cu care am colaborat circa zece ani la revista *Gând Românesc*, m-a avertizat că-mi va trimite un volum sau mai multe, semnate de poetul basarabean Traian Vasilcău, căruia mă ruga să-i scriu o prezentare pentru unul dintre numerele revistei. Scrisesem despre cărți de Galina Furdui, de Nicolae Țurcanu, de Victoria Fonari, despre proza academicianului Petru Soltan și despre evenimentele dedicate limbii române de la Chișinău, despre conferințe, lansări de cărți, personalități etc. Ei bine, Virgil Șerbu Cisteianu s-a îmbolnăvit brusc și a murit, iar cărțile respective nu au mai ajuns la mine. Oricum el îmi vorbea și de cărțile altor basarabeni, dar în două rânduri îmi spusese de Traian Vasilcău. Șerbu Cisteianu își făcuse un obicei din a vizita în fiecare an Chișinăul și a sprijini pe cât se putea literați, oameni de presă, tineri, publicându-i în paginile revistei, căci sunt „frații noștri de acolo". Iată-mă, de dată recentă, în posesia a două plachete lirice primite de la Chișinău de la însuși Traian Vasilcău, poetul în cauză, *Al pietrei monolog* și *Lancea amurgului*. Pe foaia de titlu: Editura Print Card, Chișinău, 2021, la ambele plachete.

Volumele sunt bilingve: *Al pietrei monolog* conține 30-35 de poeme traduse și în engleză de Corneliu Troncan și se încheie cu postfața scrisă de însuși Arcadie Suceveanu, președintele Uniunii Scriitorilor din Moldova, cunoscutul, valorosul poet de la Chișinău. *Lancea amurgului* (50-60 de poeme traduse în limba italiană de Varvara Valentina Corcodel) e prefațat de regretatul poet și academician Nicolae Dabija. Ambii exegeți apreciază elogios activitatea poetică întensă și bogăția liricii lui Traian Vasilcău.

Personalitate fulminantă, poet de mare sensibilitate, cu bogată manifestare lirică, așa cum transpare din poezia celor două volume, suflet tumultuos, versurile lui Traianus, cum îl alintă Arcadie Suceveanu, portretizându-l „în sepia", te cuceresc din prima, fie că ești simplu cititor, fie că ești ochi și spirit critic. Se citesc ușor, sunt melodioase și plăcute auzului, se decriptează fără cifruri tipice liricii ermetice. Ce tip de poezie descopăr? Titlurile plachetelor atestă din start flerul poetic al celui care știe și simte – precum Nichita știa că *pietrele zboară înlăuntrul lor* – că pietrele *monologhează*, că amurgul operează ofensiv, cu o *lance*. În accepția sa, lucrurile, stările, realitățile nu sunt pasive, nu rămân neclintite, dimpotrivă. În pagini dau de o poezie în formă clasică, construită în catrene, cu ritm, muzicalitate și formă, tradiționale, melodioase *(Lancea amurgului)*, fapt ce face versul plăcut și ușor descifrabil. Dar forma clasică include o problematică tipică modernității și neomodernității, căci poetul trăiește acut prezentul din ipostaza unui eu conectat la toate aspectele cotidiene: social, politic, istoric, cultural, religios.

În toiul existenței, fenomenalităților lumi se manifestă tumultuos, dinamic, eterogen, iar eul se tânguie sau se bucură, cântă, se roagă, strigă, invocă divinitatea, mai rar este vesel. Poemele, în ansamblu, livrează mai multă melancolie decât bucurie. Un poem, *Al pietrei monolog*, pare o artă poetică ce, într-un dialog al poetului cu sine, îi enumță „tarele", portretizându-l cumva elogios pe cel ce poartă în sine „un Prut de lacrimi plin", este „de nedezlipit" de neamul său, nu poate fi „vânzător de sfântă vatră", se resemnează și tace când este lovit de „cei fără de har". Acest comportament indică o condiție poetică atinsă de invidii, de singurătate și marginalizare: „De vei pleca și-n alte țări cândva / Vrăjmașii rău te-or ataca în cete. / Nu riposta. Trăiește-n lumea ta. / Fii dragoste, chiar dacă-i greu, Poete!" își spune îndârjit sieși poetul. *(Al pietrei monolog)*. Poemele traianiene sunt despre singurătate, zbucium, visare, fie că eul ascultă fosnetul vântului sau al plopilor, fie că vede seninul printre nori sau că se întoarce în gând la modelul originar al regelui-poet: „Când picură în suflet înserarea / Și-albinele din flori în stupi se-nchid, / Zic: Doamne, Tu, care-mi cunoști cântarea, / Mi-e dor de harfa regelui David!" *(Când)*. Și dacă existența seamănă cu un *drum al crucii* sau cu *o vale a plângerii*, eul triumfă în toiul ei peste tristeți și inconveniente, cu un patetism liric ce-l definește.

Tumultul poetic vine din existența spectaculară a eului, din permanenta vibrație și implicare civică, iscând ecouri istorice, reverberații politice sau cântece în notă de romanță, de rugă și încantație religioasă. Liniile liricii lui Traian Vasilcău sau temele sale, detaliate mai jos, se înscriu în tabloul liric basarabean. Orizontul natal supus schimbărilor tulburătoare destinul comunităților și scoate satul și individul din blândețea existenței tradiționale. Versurile lui Traian Vasilcău exprimă în forme diverse tema: „Noi, când am venit pe lume, / Casele erau de lut / Și în ele, puteam spune, / Dor cât ceru-a încăput. / Lumea azi e mai crăiasă, / Dar tot știe-al nostru cânt: / Casa noastră nu e casă, / Da-i loc sacru pe pământ" *(Casa noastră nu e casă)*. Tema spațiului natal este, la poeții basarabeni, un act de afirmare a identității naționale și etnice, o ancorare în istorie, în tradiție și în trecut *(Implorare, De când, Cântec de Reumire, Odă Limbii române, Cuvântul Patrie)*. Pregnantă în lirica basarabeană, tema națională și etnică merge, în poemele lui Traian Vasilcău, mână-n mână cu nostalgia orizontului natal atins de schimbări și cu elogiul limbii române, frumos definite poetic: „Limbă, pașiște prin care / Pașii mei de domn se plimbă. / Îngerii cu ea se-nnimbă / Fără nicio ezitare" *(Odă limbii române)*. Cuvintele *patrie* sau *țară*, considerate, chipurile, desuete, sunt asociate ipostazei materne – limba este *maică, mireasă, dar (Cuvântul Patrie)*, într-un imaginar ce amintește de Grigore Vieru. Multe poeme atinge feluriț tema etnică și națională.

Singurătatea, temă majoră, romantică și modernă deopotrivă, n-a ocolit pe niciun poet, clasic sau modern, ea înnobilează poezia și îi face pe autori celebri: „Cui îi trebuie-un poet / Care-n cor dermult nu cântă? / N-are blat, ca un ascet, / Numai o nădejde sfântă. / Și nădejdea-l ține viu / Și-l hrănește, și-l adapă, / Și de-un nevăzut târziu / Îl tot scapă, îl tot scapă..." *(Cui îi trebuie-un poet)*. Condiția poetică îl diferențiază de mulțime prin însușiri ce nu-l fac fericit pe poetul *născut din lacrimă*. Un poem, *Eu nu sunt ca voi*, îl distinge pe poet de semeni prin tristețe și prin râul de lacrimi, dar plânsul său nu e doar tânguire, ci o formă de luptă și de protest. Singurătatea și vacuumul existenței, temă a neomodernității, se află în nouă poeme de tip neomodernist *(Singurătate I, II, III)*, care vehiculează tema creației, a singurătății și a suferinței, a vecinătății angelice a poetului, a lui Dumnezeu, a tăcerii sau a amintirilor, toate, surse de poezie iscată din melancolie și din reveriile toamnei. Poetul, acompaniat de formele singurătății, citorește *cetăți de cuvinte* sau *este citorît* el însuși de ele, este diferențiat și izolat de ceilalți *(Noi nu suntem ca el)*, căci nu aleargă după glorii efemere, ci îndură singurătate, tristețe, izolare. Vizitat de o stranie instanță feminină, care-i nutrește visele și singurătatea, poetul pare un protejat al sorții sau îl Poeziei înseși: „La mine vine zilnic. Din Mila veșniciei / Mi-a transferat în suflet grădina bucuriei. // La mine vine zilnic și-mi dăruie întruna / O dragoste din care trăiesc și eu și luna / Și stelele, și vântul, și clipele acele, / Când ea parcă lipsește din cânturile mele. / La pieptul ei mi-i bine, acolo aflu casă, / Știind că decât dânsa nu-i nimeni mai frumoasă" *(Cântarea ei)*. Conectat la actualitate, el resimte drama țării sale, un acut simptom de pustiire, specific țărilor din Est: „De-atâta clopot sunt baladă / Și-n fața casei stau plângând. / S-au copt gutuile-n ogradă / Și, neculese, cad pe rând. / De-atâtea vetre părăsite / Prin mine mări de plâns vuiesc. / O, Țara mea, în tine, sfinte, / Numai mormintele sporesc!" *(Pustietate)*. Alte versuri vizează tânguios, dar și ironic și jucăuș „operațiunea" de azi din Est: „Pacea-i o clipă, restul e război! / De când există rusul pace nu e! / Ce nu ni se supune e gunoi! / Ce nu-i al nostru, znacit*, e ciujoi!*/ Ne răzbunăm pe toți ce vor în UE!" *(Despre basarabeni)*. Decriptat în cele două plachete, visul poetic traianian ar fi un real coeziv, o lume închegată de altruism, de bunătate și înțelegere a semenului. De aceea rugile poetului jinduiesc valori creștine: „Doamne, învață-mă să nu urăsc. / Nu vreau să mă faci Mare în cetate, / Ci dă-mi în loc de ură Bunătate, / Chiar și când ai mei frați mă răstignesc". Poezia sa, *plâns* sau *cânt* de tristețe, reprezintă un fel de eliberare a eului și de mântuire, iscate din iubire de semeni, precum în acest poem: „Pierzanii noi îmi jinduie privirea, / De ele să m-ascund, cutez în van, / Dar revărsându-mi plânsul în ocean / Simt că-s salvat. Și-n față văd Iubirea!" *(Văd)*. Umanitatea e invitată permanent la iertare și comuniune, căci înțelegerea alterității, a tristeții și a singurătății celuilalt este tămăduire, ea face puternice societățile și comunitățile. Multe poeme au tonalitate de rugă, de cântec duios, fie plâng defecțiunile lumii, fie propun vindecarea prin bunătate, înțelegere, iertare, într-o lirică etică și creștină. Invocate constant, *duioșia, iubirea de aproapele* și trinitatea *bine-adevăr-frumos* aduc în poeme ceea ce se invocă în ritualul liturgic – *„mila, viața, pacea, sănătatea"*. Poezia lui Vasilcău capătă astfel și valoare ceremonială.

În cele nouăzeci de poeme, găsesc o voluptate a melancoliei, o tristețe romantică sau socială, o sensibilitate acută la toate defecțiunile lumii, o plăcere a evadării eului în vers, iar această conexiune cu totalitatea lumii este a unui liric cu intensă dragoste de viață, cu o vitalitate debordantă și contaminantă. Arcadie Suceveanu laudă râvna poetului și bogăția temelor din poezia sa, faptul că scrie și publică „într-o ritmicitate aluritoare", Nicoae Dabija observă că Traian Vasilcău este un însingurat invidiat de confrați, ceea ce reprezintă „semnul unui poet valoros". Geo Vasile îl consideră cel mai bun autor de poezie religioasă. Poezia sa este un exercițiu al purificării pe care eul îl ceremoniază clipă de clipă. Câteva poeme în notă nichitiană invocă ipostaze angelice, momente de singurătate, într-o gesticulație de purificare și eliberare, raportarea la cer, la Dumnezeu și deplângerea propriilor erori: „Bineplăcut să fiu, Sfinte Părinte, / M-am tot luptat, / Căci mă muncea cu silă și fierbinte / Vechiul păcat" *(Spovedanie)*. Condiția de fiu sau de fiu risipitor inspiră tonalitatea unor poeme: „Sub ascultarea tatălui mi-i rana / Din care psalmii dragostei răsar. / Pe ramul lor e-o pasăre orfană, / În fața ei Dumnezeiesc altar" *(Sub ascultarea Tatălui)*.

Traian Vasilcău se află pe linia a ceea ce aș numi componenta răsăriteană a poeziei românești în linia ei duioasă, melancolică, prezentă la mai toți liricii basarabeni. Și totuși dincolo de melancolie sau de tânguire stă, în chip paradoxal, bucuria poetului de a fi, de-a trăi în lume. Amestecul de stări, de rugi ardente, de îndemnuri și cântece vine în lirica poetului basarabean din tumultul reverberat al existenței.

* „Cuvinte din limba ocupantului rus, specifice numai lui", notează poetul la final de poem.

Șerban Savu

Ştefan CĂMĂRAŞU

Primim, primăvara, multe scrisori
de la Dumnezeu,
pe care le deschidem nerăbdători
şi pe care le citesc mai întâi păsărelele
fiindcă ele înţeleg cu uşurinţă
scrisul Lui cu înfloriturі de cireş şi de măr.
Cel mai mult îmi place
cum citeşte privighetoarea
scrisorile cu înfloriturі de liliac.

*

Mijlocul lui aprilie
îmbrăţişat timid de un soare adolescent,
concentrări de speranţă la graniţa cu nimicul
şi şoaptele îngerului meu păzitor,
mereu umilit la avansările în grad
ale îngerilor păzitori de poeţi.
Azi ai mult talent, zice el,
pune mâna pe pix şi scrie zece poezii
fiindcă vei avea şi tu nevoie de glorie,
neînţeleptule!

*

Poemul trebuie clădit
şi trebuie să fie uriaş
fiindcă altcineva, alături,
îşi poate ridica poemul său
uluitor de mare şi, mai ales,
trebuie făcute toate măsurătorile
astfel încât niciun cuvânt dintre zidurile lui
să nu însemne tăcere sau renunţare.
Cu pana primului cocor pe care
îl vei vedea primăvara aceasta
vei scrie primul cuvânt,
iar cu pana unui vultur
care nu mai vrea să coboare din văzduh
vei scrie cuvintele următoare.

*

Şi eu am cumpărat indulgenţe
de la un papă al nostru,
care nu era un papă oarecare
şi care îmi spunea
„te scap de păcate, Ştefane,
actuale şi viitoare"
dar asta s-a întâmplat demult
şi numai în vis, când
în nu ştiu care împrejurare
devenisem catolic.
Acum, fiindcă apar alte feluri de indulgenţe
şi sunt tot mai scumpe,
încerc să-mi iert singur păcatele.

Pál István

*

Nu ştim încotro ne ducem,
uităm de unde venim,
viaţa nu ne este fastă,
de multe boli suferim,
ne dor gândurile, ochii,
inima doare şi ea, dăruită cu lumină,
doar speranţa ne mai vrea.
Suntem deocheaţi din faşă,
descântecul este lung,
să ne vindecăm în totul,
cuvintele nu ajung,
trebuie-ntr-o limbă nouă
să-nfiinţăm altfel de glas
să nu mai plângă în zid
Ana care ne-a rămas.

*

Poate că trebuia să dureze mai mult
veacul în care ne-am născut
deşi nici el nu a fost tocmai bun –
ne omorâse în două războaie mondiale,
ne îmbătrânise devreme,
dar, oricum, ne obişnuiserăm cu capriciile lui
şi nu ne mai era frică.
Îmi amintesc, era toamnă ca aceasta
în unul din anii aceia,
parcă toamna voia să rămână mai mult
şi cu greu lăsase frunzele să cadă,
astfel încât în decembrie ningea peste frunze verzi.
Da, şi în toamna aceea
Luna, poate bolnavă de boli cosmice,
poate temătoare din cauza noastră,
parcă ar fi încercat să ne spună
ceva într-o limbă neomenească.

*

Azi-noapte am visat că sunt în oraşul Cluj-Napoca.
Deşi, până acum, m-am visat şi în alte oraşe,
Niciodată, în niciunul din ele nu se preciza unde sunt.
Dar acum eram cu toată certitudinea în Cluj
şi se făcea că mergeam pe un bulevard lung,
lung de tot, cu grădini şi case –
maşini nu se zăreau, iar faptul că eram oşan în vis
nu mă deranja deloc.
Mergeam şi mergeam însoţit de un prieten,
tot Cămăraşu şi el,
dar cu un alt prenume,
nefiind defel neamuri,
de care până la urmă m-am despărţit.
Cum de era Clujul oraşul de reşedinţă
din visul meu, nu ştiu,
nici nu era vreun examen de dat,
doar mergeam şi mergeam,
nu-mi era frică şi era frumos.

*

Luna va aşterne o albă faţă de masă,
Soarele va umple paharele cu vin,
Pentru mama mea bătrână şi frumoasă
Voi încerca să scriu un poem sublim.
Acest poem va fi murmurat de toţi fiii din lume
Pentru mamele lor frumoase şi bătrâne,
Dumnezeu va asculta puţin
Şi va rosti şi El, oftând, o rugăciune.

*

E un rai de poezie
Pe undeva pe-aproape de Dumnezeu,
Între dealuri pe care
Sunt plantaţi meri,
iar cheile de la Intrare
Le deţine un văr de-al Sfântului Petru,
Cam nervos uneori.
Toată ziua – bună ziua
se perindă nişte indivizi
ce-şi zic poeţi, cu nişte cărţi în mână,
rugându-se să-i lase
măcar să se tăvălească pe iarbă
dacă mai mult nu se poate.

*

Toiag de pelerin întru care credinţă,
întru care drum ai ales,
citeşti cu nesaţ o carte nescrisă,
o carte despre viaţa în care trăieşti.
Fluturi o flamură
dar oştile tale nu vor să mai lupte,
au obosit, degeaba
au veşminte din trei rânduri de zale,
oştenii sunt morţi fără să fi murit.

*

Se-nchină cu ochii să schimbe-adevărul,
maşina cu visuri a intrat iar în şanţ,
opreşte, cuvioase, opreşte motorul,
începe ultimul danţ.
Să curgă cuvintele
ca apa din streşini,
uzi să călătorim pe deasupra de drum,
peste oraşe şi peste păduri de mesteceni,
începem un alt fel de viaţă acum.
De azi sau de mâine
să pictăm curcubeie peste munţi,
peste sprâncene de deal,
să vină lumina cea ţâşnită din prima scânteie,
să fim prizonierii unui etern ideal.
greu, cu ciutura fântână,
până când am ajuns la prund
mai rămâsese doar jumătate

*

Într-o noapte visam că rezolv o poezie care,
pe alocuri, era o problemă de matematică, grea,
şi nu ştiu cum se făcea că plângeam
că am rămas, la poezie, corigent,
iar, la matematică, repetent, în al doilea an de liceu.
A venit tata, tot în vis, cu un alt vis,
de o mare bucurie
şi am scăpat de corigenţa la poezie
şi chiar de repetenţie.

*

Cam asta ar fi o listă – incompletă – de vise
pe care aş dori să le visez
în nopţile cu stele şi lună plină pe cer,
pe care le-am scos, cu greu,
cu ciutura din fântână,
până când am ajuns la prund
şi mai rămâsese o jumătate de lună.
Cam asta ar fi deci lista,
dar este una incompletă
fiindcă unul sau altul de altundeva
visează unele visuri de pe lista mea
şi nu reuşesc, o, Doamne, să-i prind.
Primul vis este cu bandiţi alergându-se
într-un lan de ovăz,
poate pentru că în copilărie
şi eu am vrut să fiu bandit,
dar nu m-au lăsat tata şi mama,
spunându-mi că mai trebuie să cresc un pic.
Al doilea este un vis de toamnă,
cu mine când începe şcoala,
într-a patra primară,
în clasă la doamna învăţătoare Catana,
fiind eu încălţat cu un singur pantof,
celălalt fiind în mâna dumneaei,
ameninţându-mă că de ce nu se trec părinţii la colectiv.
Al treilea şi ultimul,
deocamdată numai atât
fiindcă la noi în ţară este o mare criză şi,
la rectificare, mi s-au tăiat celelalte,
e tot cu mine, privindu-mă în oglindă,
dar în locul meu îl văd pe tata.

George NICOARĂ

Guri vorbitoare

Dimineaţa înghite o noapte dârzâ,
dor de lumină,
aburi în chipuri
ca prima respiraţie
de pe buzele unui nou-născut.

Să fie întuneric!

În colţul străveziu
curgeri de rouă,
vis diurn.

E vremea poetului fără poezie.

Adiere de parfum de sub stele risipite,
e vremea veşniciei,
a cerului plin de miez de noapte,
cu ochii deschişi să mă privesc ca în oglindă.

E vremea privirii de dincolo,
lasă-mă să privesc dincolo de mine,
ce frumos ar fi să privesc dincolo de mine,
să mă privesc dincolo de mine.

E vremea privirii dincolo.

Pe vremuri priveam împrejur să mă găsesc,
să găsesc cuvântul.

Cu cât priveam împrejur mai mult,
cu atât lumea devenea mai mică,
mai mică decât o silabă,
mai mică decât prima silabă.

Era silaba lipsă din cuvântul mult căutat,
era mai puţin decât îmi doream,
silaba lipsă spusă de primul prunc întâlnit într-un
ocean de oameni mari;

Silaba lipsă din căutătorul de lucruri,
era tocmai silaba omului privitor de viitor,
cu braţele zdravene lumea cioplind;

Era silaba din omul de la final de vară,
rumenit de viaţă;

Să tot priveşti vorbirea tot mai puţină a omului trecut
prin multe ierni,
cu braţele asemenea crengilor de toamnă
ce străbat cerul.

Tot timpul mi-am dorit să adulmec o stea de pe o
creangă de toamnă.

La început de stradă pe care tu eşti,
mâinile ninse de petale de ghiocei
tot mai puţine spun.

Uneori parcă vestesc o primăvară,
ar vorbi mai multe acele mâini ca gurile vorbitoare;
stau pe stradă de atâta vreme,
încât au devenit strada pe care alteori numai ca prin
vis existau,
mâinile acelea de la început de stradă fără nume,
strada mâinilor care stau şi arată înspre
vremea când vedeam.

Acum dibui acele mâini de la început de stradă
împreunate în semn de silabă,
de silaba lipsă,
ca prima respiraţie a noului-născut.

Fraţi de cruce

Lasă-mă.
Lasă-mă să îţi dau din duhul meu
prin încheietura mâinii.

Cuvinte pe alte limbi

Timpul pe nemţeşte
la genul feminin.

Găseşte momentul rodnic
să îl îndoi
ca foaia ce devine avion
să devină tabla înmulţirii.

Săltăreţ cuvântul,
ca tinerii la nuntă,
îşi trăieşte momentul;
de ieri până mâine
miros de veşnicie.

Rupte minutele în cuvinte
se dosesc în buzunarul de la piept.
E taina atingerii,
e legea cuvintelor
ce se altoiesc ca timpul pe nemţeşte:
la genul feminin.

Fântână în apă

Deschide gândul
ca pruncii cadourile iarna,
ascultă tăcerile.

Mai bine haide să vorbim în tăceri
cum ştii tu mai bine,
prin semne de tăcere.

Eu prin deşert oaza,
tu printre gheţari focul;
aşa ne vom înţelege de minune.

Când noaptea sparge culorile primăvara,
cu forfecuţa crestez vârful brazilor;
negreşit acolo eşti.

Aşteaptă,
aşteaptă-mă,
primăvara vine,
primăvara vine curând
în mine.

Lumina din lumină

Gândul pornea din vraful de cărţi
minuţios de pe noptieră
urca spre tavan
dincolo de vârful blocului,
peste copacii falnici de septembrie,
piloni verzi,
tot mai puţin verzi;

Gândul urcă
spre nori,
dincolo de ei,
balta din căuşul de stele
şi mai sus
mergea deja cu spatele
cărţile de pe noptieră:
amintire de seară

Gândul
mai sus
escaladează lumina
se ţine de un alt gând mai vechi
tremură amândouă
continuă;
pare tot mai uşor mersul cu spatele în doi
ating cristale de flori
planetele par bulgări de zăpadă
mai sus
mai departe
liniile drepte se curbează
uşor mai sus
se deschide
lumina
din lumină.

Eu simt drojdia firescului ce creşte

Primăvăratic uituc în tihnă
umbra zilelor vine
agale,
invers citite,
par ani de aur
anii aceia bisecţi,
când de prin sertarele însorite
pâinea caldă de hrănit îngeri
ca din pălăria magicianului ies
iepuri cu corn în frunte
oameni cu suflet.

Un geam de deschis,
e vremea aerului curat,
picături de viitor miros a vechi,
a paşi eleganţi pe podele.

Xerox de lumină
nivelează nori
radicali liberi
prin agenda zilnică
scriu
...
pe mâine.

Glas din trup

tăiş de nicăieri în pragul iernii
adânc
– oare de unde e mirosul de frig şi de nemurire? –
printre cotloane nebănuite,
un gri se înverzeşte
părea o noapte ce se încheie,
primăvară în ochi,
îmbracă-mă cu tine.

Când întunecă,
mă iau fluturii în cioc de miezul de inimă
suspină a speranţă împotriva oricărei speranţe,
râvneşte spre neatinsa făptuire
în ciuda oricărui obstacol
cortina se ridică:
trăieşte-mă.

Czóbel Béla

MĂRTURISIRI APROAPE EROICE DIN STUDENȚIA LUI NICOLAE IUGA

Nicolae GOJA

Editura revistei *Tribuna* din Cluj-Napoca a publicat volumul de memorii *Cu lanterna lui Diogene prin Facultatea de Filosofie (București, anii '70)*, scris de Nicolae Iuga, autor a 28 de cărți de filosofie politică și literatură.

Temele sale preferate sunt cele stringente: etica și morala creștină globală (conceptualizate filosofic), disfuncțiile culturii contemporane, căutarea inconștientului colectiv, relația catolici - ortodocși, globalismul ca formă de colonialism, noul antisemitism, sinuciderea privită antropologic, protestele afro-americanilor vs proletcultismul sovietic. Inteligența filosofului și a jurnalistului este însoțită de imaginația scriitorului și Nicolae Iuga radiografiază mereu teme de interes despre societatea contemporană, dovadă fiind traducerea principalelor sale cărți în opt limbi. Informația am preluat-o din autoprezentarea biobibliografică de la sfârșitul cărții apărute recent (2023).

Acest mod polemic de a face filosofie practică, pentru masele de cititori, este mai vechi în cultura occidentală. Bertrandt Russell, filosof și mare scriitor, laureat Nobel pentru literatură în 1950, care promova umanitarismul și libertatea de conștiință, pare să fie un model pentru Nicolae Iuga. Noua carte, *Cu lanterna lui Diogene prin Facultatea de Filosofie*, este de memorialistică, gen relativ apropiat de proza literară. Majoritatea întâmplărilor s-au petrecut în același loc, la Facultatea de Filosofie din București. În mersul conformist al vieții universitare, prin anii 1970-1980, au apărut fisuri. Securitatea statului român a intervenit cu informatorii săi și discuțiile de seară în jurul sticlei cu „vodcă rusească" apăreau în rapoartele de pe biroul ofițerului de securitate. Supravegherea informatică a terorizat Universitatea din București, mulți studenți au avut de suferit, fiind exmatriculați sau închiși, dar și profesorii nealiniați erau sancționați. Întâmplările din epoca ceaușistă sunt relatate de autor cu umor (riscant și acum, unele personaje sunt în viață) și ironie crudă la adresa comunismului.

Surprinzător este că dosarul comun de urmărire informativă a fost transpus în carte doar de Nicolae Iuga, ceilalți foști studenți persecutați au preferat să uite evenimentele neplăcute din tinerețea lor, chiar dacă, pe nedrept, au fost lăsați repetenți, arestați, condamnați la închisoare... Nicolae Iuga a scăpat de acuzația „comentarii ostile la adresa guvernului" doar cu mustrări severe, probabil pentru că fusese acceptat ca membru al Partidului Comunist Român.

Profesorii Facultății de Filosofie erau de mare calitate, doctori în Occident sau în URSS. Decanul Ștefan Georgescu îi sfătuia pe studenți să lase deoparte celelalte preocupări (artistice, boeme, bahice) și „să se țină de carte". Profesorul de materialism dialectic, Cătălin Zamfir, nu preda la curs „poncifele marxist-leniniste". Profesorul de logică fusese școlit în Londra.

Nicolae Iuga i-a cunoscut cel mai bine în ședințele de partid, acolo afla de scandalurile ivite. Un profesor fustangiu, altul chefliu, altul acuzat de legionarism, se găsea mereu un „vigilent" să-i pârască la partid și erau analizați în plenul organizației de bază. Profesorul Ioan Ceterchi a fost criticat că nu-și ține cursurile, însă a scăpat de sancțiune, între timp fusese numit ministru al justiției. Epistemologul Mircea Flonta, întors din Germania, devenise spaima studenților (lăsa repetenți), însă câțiva discipoli de-ai săi sunt astăzi academicieni (Adrian Miroiu, Mircea Dumitru).

Un personaj aparte a fost studentul întârziat Cezar Mititelu. În discuțiile cu colegii de facultate, la cămin, dovedea har oratoric nu doar în probleme filosofice, ci și în cele politice: nivelul de trai, situația economică a țării, organizarea pieței, tezele marxist-leniniste. Ideea sa era că nu trebuie să te plângi că n-ai drepturi... (ci „să te lupți ca să le obții"). A fost acuzat și închis pentru „parazitism social", însă Cezar Mititelu nu tot s-a încadrat în sistem, și-a trăit viața liber, „precum un vagabond" (iar în 1999, la 54 de ani, s-a sinucis). Rămâne însă în istorie ca un activist al drepturilor omului și al libertății de exprimare.

O formă de protest pasiv a fost autoexcluderea din organizația UTC (depunerea carnetului de tânăr comunist pe biroul din sediul organizației), ceea ce a dus la scandaluri, exmatriculări, persecuții...

Un caz aparte în epocă a fost Alexandru Ivasiuc, întemnițat pentru afirmațiile curajoase făcute la un seminar de filosofie. A ieșit din închisoare slăbit și fără dinți. A devenit apoi celebru cu romanele sale, dar tot nu s-a „cuminți". La cutremurul din 1977, i-a căzut o cărămidă în cap și Securitatea a scăpat de „problemă".

Nicolae Iuga lămurește și „afacerea urâtă" Meditația Transcendentală, în care au fost implicați mulți intelectuali. Securitatea a băituit atunci vreo patru sute de persoane, plătiseră bani grei unui guru francez în speranța că prin meditație își vor dezvolta inteligența, ceea ce desigur era „contra principiilor materialismului dialectic". După revoluție, victimele au fost reabilitate (doi astfel de naivi au ajuns miniștri), nimeni însă nu-l pomenește pe filosoful conf. dr. Ion Ciocan, decedat în urma prigoanei securiste.

Matematicianul Grigore C. Moisil, părintele informaticii românești, glumea pe seama sistemului comunist. Când s-a pus problema ca profesorii să stea opt ore pe zi în universitate, a spus: „Depinde de ce aveți nevoie, de capul lor sau de curul lor!". Cuvintele de ridiculizare au devenit folclor urban, iar ca urmare Securitatea ceaușistă l-a marginalizat.

Un caz celebru de fraudare a admiterii la drept a explodat când un profesor a corectat două lucrări ale aceluiași candidat, una de nota 10 și cealaltă de 3. A reclamat situația absurdă la securitate și scandalul n-a mai putut fi oprit. Ședințele de partid, în care au fost excluși membrii rețelei, sunt relatate în carte, Nicolae Iuga fiind prezent în sală. Rețeaua de mită continuată a funcționat ani la rând, efectele fiind dezastruoase pentru credibilitatea sistemului universitar.

Cartea *Cu lanterna lui Diogene prin Facultatea de Filosofie* este documentată și veridică. Esența polemică a acestor memorii este legată de omul așa-zis nou. Sistemul comunist ura cultura occidentală, dar propriii cetățeni abuzați au ajuns să-l sfideze și să accepte sistemul capitalist. (Preocupați să criticăm erorile dictaturii ceaușiste, azi facem altele. Contestarea comunismului ne poate împinge să-i repetăm defectele, să nu mai recunoaștem esența fenomenului.)

Memoriile de față conțin amintirea unor existențe dense, venite dintr-un timp în care oamenii constatau cu stupoare că se disprețuiesc între ei și că merită să fie disprețuiți. În acel spațiu ideologic strâmb, filosofii încercau să gândească cu alt temei. Nicolae Iuga și colegii săi contestau regulile comuniste și tânjeau după libertatea spațiului occidental. „Fii liber și fă ce vrei!" era dictonul sublimat. Omul nou nu se croia după placul tinerilor, ei simțeau că omul real are multe fețe și forme, păcătuiește, bea, fumează, își înșeală soția, devine infractor..., dar tot el poate scrie un tratat de opt sute de pagini și să devină celebru (vezi cazul profesorului Neveanu, alungat cu mânie proletară de la catedră, pentru relații sexuale extraconjugale).

Respectul față de om nu funcționa. Securistul avea o identitate unidimensională, măsura sufletul cu metrul, impunea ordinea, statusul, statu-quo-ul, or, ideea filosofică umanistă se opunea ființei simple, în favoarea uneia multiple, complexe, cu risc continuu de disoluție. Mulți intelectuali s-au contrat cu Securitatea, n-au respectat-o nici măcar de silă; s-ar fi înjosit pe ei înșiși. Nicolae Iuga n-a fost un erou al acelor timpuri; dar compensează astăzi. Ceilalți foști studenți au uitat ce li s-a întâmplat, au înghițit umilințele, însă filosoful-scriitor nu le poate uita, are o memorie prodigioasă și cartea aceasta este felul său de-a fi martor al istoriei.

Tihanyi Lajos

VIRGIL PREDA vs IEPURAȘUL DE PAȘTE

Dalina BĂDESCU

Încep cu un avertisment: poate că vi s-ar părea la prima vedere straniu discursul meu, dar aveți încredere că voi ajunge până la urmă la o concluzie rezonabilă sau, dacă nu, cel puțin suportabilă.

Fiind în imediata apropiere a sărbătorilor de primăvară, acelea ale Adoratorilor Paștelui, ca să folosesc un termen corect politic, lucru care ar putea deranja anumite sensibilități eminamente ideologice, mă văd înconjurată de un măl crescând de kitsch-uri, care amenință cu fiecare zi ce trece să se metamorfozeze apoteotic într-un ocean infinit de Iepurași de Paște în supermarketuri, Iisuși în mandorle de lumină made in PRC și de tablouașe hand-made cu scene pascale. După ore chinuitoare de supraviețuire între nesfârșite variante de cheese-cake în loc de pască și de diverse lumânări cu led, ochii și mintea caută în mod disperat un refugiu și în acel moment găsesc mental lucrările lui Virgil Preda, unde poposesc timp suficient pentru a mă desprinde de miile de imagini ale unui grotesc agresiv.

Virgil Preda, „Shapes in space"

Scriitorul ceh Milan Kundera scria despre kitsch astfel: „Kitsch-ul provoacă două lacrimi să se rostogolească una după alta într-o succesiune rapidă. Prima lacrimă spune: «Ce frumos este să vezi cum copiii aleargă pe iarbă». A doua lacrimă spune și ea: «Ce frumos este că mă simt atât de mișcat emoțional, împreună cu întreaga umanitate, de copiii care aleargă în iarbă!»". Kitsch-ul așadar nu ține neapărat de obiect, ci de receptorul, de utilizatorul acestuia. În sine, obiectul este lipsit de sens, de mesaj. Este o imagine opacă, care nu poate crea niciun fel de dialog între ea și privitor. Este un simplu pretext de exercitare a unui discurs știut aprioric despre sine, al celui care privește, un argument care să-i ducă mai departe clișeele despre lume, despre societate și despre el însuși.

Privind dintr-o poziție avantajoasă, a celui care poate vedea și comenta arta realist-socialistă fără a-și risca libertatea, mărturisesc că este de-a dreptul hilară. Aici mă refer la Zamfir Dumitrescu, Valentin Tănase, Eugen Palade și la alții similari, cei care, fie din lipsă de spleen, fie din comoditate, sau poate chiar din convingere, au dat naștere unor imagini reprezentative pentru felul în care arta poate fi un mijloc eficient de manipulare a maselor de oameni. Scopul picturii este în cazul acesta cel de a oferi un pretext pentru rememorarea unor canoane sociale, a unor condiționări comportamentale în fața conducerii. Tipul acesta de pictură, scos în afara contextului în care a fost creat, este gol de sens și opac, iar pentru cei cu un simț al relativizării lucrurilor, de-a dreptul amuzant.

Este demonstrația perfectă a ceea ce este kitsch-ul, acest imitator lipsit de viziune și de înțelegere a lumii exterioare, molimă rezistentă la orice încercare de eradicare și, în final, tot ceea ce nu este arta lui Virgil Preda. Și uite că, în sfârșit, am ajuns și la imaginile în care mă refugiasem la începutul textului, dar nu voi merge mai departe înainte de a mai face încă o mică paranteză. În 1939, criticul de artă american Clement Greenberg scria într-un articol că există doar două variante de existență pentru un artist contemporan: fie că se află în avangardă, negând vechile norme academice, fie că produce kitsch-uri. Pe de o parte, afirmația lui era exagerată, iar pe de alta, era relevantă pentru contextul cultural de atunci, figurativismul clasic aflându-se într-o criză de adaptare la noile realități umane. Afirmațiile lui surprindeau de fapt o stare generală de agitație, de căutare și de reconfigurare a artei. Dacă în Occident avangarda a putut să se dezvolte organic în curentele ce i-au urmat (abstract-expresionismul, minimalismul etc.), în țările aflate sub interdicțiile de expresie artistică decise la Congresul PCUS din 1934, aceasta a migrat în subteran, s-a dezvoltat în solitudinea atelierului pictorului atent să nu fie descoperit.

Târg de Paște, Craiova

Totuși, în momentul liberalizării artei în România, atunci când noile forme de expresie ale picturii au ieșit la suprafață, în saloanele publice, nefiind cu nimic mai prejos decât echivalentele lor din Occident, acestea nu au fost primite cu entuziasmul care fusese anunțat, cel puțin în teorie, de către Greenberg. Pe de o parte, publicul era intoxicat cu un anumit tip de imagine oficială, acceptabilă, iar pe de alta, modernismul a presupus încă de la început un grad înalt de cultură și de înțelegere a lumii, în afara unor rețete preconcepute. Kitsch-ul a devenit atunci alternativa ușoară, mai ales că minciuna și iluzia lui devin adevărate dacă sunt susținute de o masă critică de oameni.

Am făcut acest ocol pentru a încerca să definesc apofatic pictura lui Preda, adică prin opoziție cu ceea ce nu este, și anume kitsch. Minimalismul nu poate fi privit în sine, fără a avea în amonte întreaga istorie a artei, a înțelegerii rupturii de figurativism și de narațiune a picturii prin avangarde, dar și a istoriei religiilor. Modul de tratare a formei și a culorii este, în cazul lui Virgil Preda, în strânsă legătură cu religiosul sau, mai bine spus, cu spiritualitatea. Aproape de gândirea zen, de căutare a iluminării, a cunoașterii în afara accidentului efemer, picturile sale provoacă privitorul la un altfel de discurs, unul care pornește de la pânză și se dezvoltă înăuntrul minții și al sensibilității receptorului, prin meditație, așa cum făceau și orientalii în fața peisajelor învăluite în ceață.

Într-o lume intoxicată de imagini explicite și contagioase, Virgil Preda a decis să ascundă forma previzibilă și să o substituie cu geometrii pure de formă și de culoare. Arta sa este un refugiu din calea mediocrității și a delirului în masă, cele care ne-au devenit companioni nelipsiți în ultimii ani.

PARODIE

Lucian PERȚA

Eugen URICARU

Părerea mea
(după poezia **N-a fost o părere**)

A fost îndeajuns să pun cuvintele pe *rug**
Și la *flacăra* lui au început
Să se dezbrace, să se lepede ca de un jug
De toate sensurile pe care le-am cunoscut
Până atunci, și altele, fără de asemănare,
Dornice de *gloria*
Unui trup nou, mai mare,
Mi-au cotropit *memoria*.
Mi-a trebuit multă *stăpânire de sine*
Navigând printre ele,
Să nu le spun că ar fi bine
Să nu mă înșele.
Poezia nu se poate construi
Cu ele decât
Dacă exprimă, cu dreptate, orice ar fi,
Frumosul și binele. Atât.
Asta a fost și norocul meu, se pare,
Sau poate norocul lor.
În aceste *vremuri în schimbare*
Este foarte dificil pentru un prozator
Criticilor să mai arate
Că poate scrie și poezie bună.
Eu sunt de părere că poate.
Criticii spună ce-o să spună!

**Cuvintele scrise cu italic reprezintă sau fac referire la titluri de volume ale autorului.*

Adrian GHENIE

Revista NORD LITERAR
Instituție de cultură în subordinea
Consiliului Județean Maramureș
– apare lunar –

Manager: Dana BUZURA-GAGNIUC

Colectivul de redacție:
Gheorghe PÂRJA – redactor-șef
Delia MUNTEAN – redactor
Raluca HĂȘMĂȘAN – redactor

Consiliul consultativ:
Irina PETRAȘ, Mircea MUTHU, Mircea POPA,
Carmen DĂRĂBUȘ, Teodor ARDELEAN

Redactori asociați:
Daniela SITAR-TĂUT, Ovidiu PECICAN,
Lucian PERȚA

Colaboratori:
Horia BĂDESCU, Constantin CUBLEȘAN,
Ana OLOS, Echim VANCEA,
Nicolae SCHEIANU, Ștefan JURCĂ

Prezentare artistică: Mircea BOCHIȘ

Acest număr este ilustrat cu lucrări
din expoziția „Avangardă și contemporaneitate"
a Muzeului Județean de Artă Maramureș.

Redacția și administrația:
cod 430311, Baia Mare,
str. Gh. Șincai, nr. 46, tel. 0262-215870,
E-mail: nord.literar@yahoo.com
www.revista.nord-literar.ro

ISSN 1583-817X
Marcă înregistrată OSIM M2007 10928
Tipar: S.C. KUMAR PRINT S.R.L., Baia Mare

Costul unui abonament - 2023:
Prin poștă: 3 luni - 24 lei; 6 luni - 48 lei; 12 luni - 96 lei.

• Responsabilitatea asupra conținutului materialelor publicate revine autorilor.
• Colaboratorii ne pot trimite materiale doar în format electronic, culese cu semne diacritice și cu respectarea normelor ortografice impuse de Academia Română.
• Rugăm editurile, revistele și autorii care doresc să le semnalăm cărțile și publicațiile periodice în numere viitoare ale revistei noastre să le trimită pe adresa poștală sau electronică a redacției.

Amina SAÏD

Amina Said e o poetă, scriitoare şi traducătoare tunisiană de limbă franceză. Născută la Tunis, la 23 iulie 1953, dintr-un tată tunisian şi o mamă franceză, ilustra poetă a studiat limbile şi literatura engleză la Sorbona. După terminarea studiilor, a predat la Facultatea de Litere din Tunis, înainte de a se stabili la Paris, în 1979, făcând dese sejururi în ţara natală.

A publicat mai multe volume de poezii, de articole (în special în revista *Jeune Afrique*) şi câteva de povestiri. A fost încununată cu premiile „Jean-Malrieu" (acordat de revista *Sud*, în 1989), „Charles-Vidrac de la Société des Gens de Lettres" (1994), precum şi cu Premiul Internaţional de Poezie „Antonio Viccaro" (Piaţa de poezie) în 2004. A fost, de asemenea, membru al juriului ce acordă Premiul „Max-Pol-Fouchet".

Ca şi când am ieşi din noapte

soarele inaugurează visul zilei
asta nu e trecut cu vederea
de insomnia bărbaţilor
agăţându-se de pendulul stelelor
visele lor dansează cu moartea
până la plajele cu nisip cenuşiu
e o călătorie dureroasă prin timpul lumii
acolo sus niciun nor care să tatueze pielea cerului
orizontul fidel cu el însuşi
oferă un teritoriu de-o clipă sufletului nostru
aşteptând ceea ce va veni, viaţa ne zâmbeşte în ochi

Alfabet al arborilor

pietre nori
vântul învaţă să citească în răsuflarea hazardului
norul ne oferă uneori focul său, alteori apă
din izvoarele sale secrete
praful ospitalitatea lui
nor în rugăciune
chemat către soarele ce-l aspiră

Inima vie

tăcerea este deja un poem poezia este deja tăcere
bătrână cenuşă patimi neliniştite
chiar dacă cenuşa
era doar servitorul fidel
al luminii

Neliniște

în zâmbetul pietrelor
noapte a strigătului lor
acolo e pragul
pentru cel îmbătat de moarte

Castello di Arechi

urcăm dealul
la jumătatea drumului pătrundem în norul cu care
este încoronat respirăm frânturi de ceaţă

în pragul cetăţii
fiecare devine propriul său spectru
cei ce ne întâmpină ar fi vrut să se mulţumească
cu nesfârşita puritate a exilului său
chipurile celor pe care-i privim şi cele ce ne privesc
sunt oglinda unei speranţe
cuvintele gânditoare care ne unesc evită să vorbească
se întorc la cine nu va pleca niciodată
şi noi rămânem de veghe printre limburile vigilente
ale nopţii care veghează

Ca şi când lumea ar aştepta

să vină lumina
chipul ei va fi doar o mască a tăcerii
aripile noastre abia întărite
vom renaşte în soare pentru misterioasa trecere
şi nici măcar o strălucire pe spatele scarabeului.

Károly Patkó

Cerul şi marea sunt una

În dimineaţa de la
Ravello
între două suspine
alunecă carnea liniştită a muntelui
Aleg lava lumii
din ziua albastră a ochiului
se ridică un templu
în aurul primului soare
flori luminoase se nasc din razele sale
în străvechile grădini terasate
tremurătoare inima fiecăruia păstrează-n memorie
un chip
oare viaţa vei cânta
sub alba înalta cupolă
vei mărturisi oare calea ce duce exact către fântâna
unde e potolită setea oricui
cerul şi marea sunt o singură privire

În arena zilei

astăzi va fi trimis la moarte animalul cel negru
amfore ale sângelui amplu totem al nopţii
ora e cu adevărat albastră şi lumea
jar rece
în cenuşa zilei –
sapă un mormânt pentru vis

Soare şi piatră

se născură aceste temple de aur

coloanele mari rotunde ce norii susţin
cerul şi pământul unite pentru vecie

în bocetul vântului bătaia unei aripi raze curate de
lumină zeii sunt prezenţi

strigătul neştiut al unei păsări anunţă evenimente
ascunse

o singură viaţă nu e de ajuns pentru cei ce sunt
îmbrăţişaţi de focul oracolelor

Traducere şi prezentare
de Ion CRISTOFOR